KAJETÁN HOLEČEK, DAVID TROJAN (ED.)

VÍRA A SPOLEČNOST V ČESKÝCH ZEMÍCH POZDNÍHO STŘEDOVĚKU

K DĚJINÁM SPOLEČENSKÝCH PROMĚN A NÁBOŽENSKÉHO KONFLIKTU 14.–16. STOLETÍ

KAROLINUM

Víra a společnost v českých zemích pozdního středověku
K dějinám společenských proměn a náboženského konfliktu 14.–16. století

Kajetán Holeček, David Trojan (ed.)

———

Recenzovali:
Mgr. Dušan Coufal, Th.D.
Mgr. Karel Pacovský, Ph.D.

Autoři: Lenka Bobková, Jan Boukal, Pavlína Cermanová, Tereza Dufková, Petr Elbel, Kajetán Holeček, David Kalhous, David Kozler, Michael Lužný, Zdeněk Mužík, Martin Nodl, Robert Novotný, Adam Pálka, Hana Pátková, Pavel Soukup, Jan Strupek, Jaroslav Svátek, Jana Synovcová Borovičková, Robert Šimůnek, František Šmahel (†), David Trojan, Vojtěch Večeře, Veronika Večeřová, Bohdan Zilynskyj, Jan Zdichynec, Václav Žůrek

Na obálce použita iluminace Husité se modlí před kalichem a sluneční monstrancí v kamenné arše, Krumlovský sborník (kol. r. 1420), Knihovna Národního muzea, III B 10.

Publikace využila databáze Bibliografie dějin Českých zemí a Czech Medieval Sources online, které poskytuje výzkumná infrastruktura LINDAT/CLARIAH-CZ (https://lindat.cz) podporovaná MŠMT ČR (projekt č. LM2023062).

Vydala Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum
Praha 2026
Redakce Alena Bakešová
Grafická úprava Jan Šerých
Sazba DTP Nakladatelství Karolinum
Vydání první

© Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2026
Text © Historický ústav AV ČR, v. v. i.; Filosofický ústav AV ČR, v. v. i.; Národní knihovna České republiky; Národní muzeum; Univerzita Karlova, Filozofická fakulta; Jan Boukal; Petr Elbel; David Kalhous; Adam Pálka; Jan Strupek; František Šmahel (†); Veronika Večeřová; Bohdan Zilynskyj, 2026
Editors © Kajetán Holeček, David Trojan, 2026
Cover photo © Národní muzeum, 2026

ISBN 978-80-246-6333-3
ISBN 978-80-246-6369-2 (pdf)

https://doi.org/10.14712/9788024663692

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Blance Zilynské k sedmdesátým narozeninám

OBSAH

Úvod 11
Laudatio 16

I. KONFLIKTY PANOVNICKÉ A CÍRKEVNÍ AUTORITY: ČEŠTÍ KRÁLOVÉ A SLEZSKÁ VRATISLAV 21
„Popská válka" dvou Václavů. Drobný příspěvek ke vztahu českého krále a vratislavského biskupa na přelomu 14. a 15. století (*Tereza Dufková*) 22
Uvedení do problematiky a kořeny konfliktu 22
Královská návštěva ve Vratislavi a začátek sporu dvou Václavů 25
Jednání o smíru 27
Závěr 31
Je vhodné holdovat kacířskému králi? Svědectví rétorické příručky *Ars oratoria* (*Václav Žůrek*) 32
Rétorická příručka *Ars oratoria* 33
Závěr 40
Smlouva zvaná kolovratská (1504) (*Lenka Bobková*) 41

II. ŽIVOTNÍ STRATEGIE STŘEDOVĚKÉ SPOLEČNOSTI: ŠLECHTA A MĚSTA 51
Kolínsko a Hradecko: Ke geografickému horizontu drobné šlechty v době předhusitské (*David Kalhous*) 52
Regiony a kontakty ve středověkých Čechách: Kolínsko a Hradecko 52
Vladykové z Býchor: král, břevnovský klášter, kraje 55
Vladykové z Býchor a jejich sousedé z řad nižší šlechty 58
Do třetice Býchorští: proč Hradec? 59
Rodový klášter, nebo katedrála? K proměně šlechtické memorie v pohusitské epoše (*Robert Novotný*) 62
Žirotínové a klášter klarisek v Panenském Týnci 63
Házmburkové a augustiniánský klášter Svatá Dobrotivá 69
Kolovratové a augustiniánský klášter v Ročově 75
Jošt z Einsiedlu: písař, tlumočník a sekretář v pozdně středověkých Čechách (*Jan Boukal*) 80
Počátky kariéry 81
Ve službách Jiřího z Poděbrad 82
Závěr života 89

Humanista a klerik? Ke sporným otázkám v biografii českého šlechtice, diplomata a kancléře Prokopa z Rabštejna (*David Kozler*) **92**
Stručné curriculum vitæ **93**
Humanista? **96**
Klerik? **100**
Závěrem **103**
Znovunalezení „netolické" listiny (*Veronika Večeřová*) **105**
Příloha **111**
Krumlovské vdovy (*Martin Nodl*) **112**

III. FARNÍ ORGANIZACE A CÍRKEVNÍ SPRÁVA: PŘÍPADOVÉ STUDIE K CÍRKEVNÍ TOPOGRAFII **119**
„Tachlovice, fara" (*Hana Pátková*) **120**
Zmizelý kostel sv. Filipa a Jakuba v Luhu a jeho sociální mikrosvěty (*Robert Šimůnek*) **127**
Kostel sv. Filipa a Jakuba v Luhu **128**
„Krajina" kostela v Luhu **134**
Poutní kostel doby barokní **138**
„Pozvolna mizející" kostel v Luhu **141**
Faráři, farníci a dobrodinci kostela v Bohutíně (*David Trojan*) **145**
Villa Bohutyn **146**
Obsazení bohutínské fary v době předhusitské **152**
Co odhalí zápisy v erekčních knihách? **156**
Farnost sv. Václava v Jauernicku u Zhořelce. Mikrosonda do (ne)typické farnosti Horní Lužice mezi středověkem a raným novověkem (*Jan Zdichynec*) **160**
Dějiny farnosti **162**
Jauernické rukopisy **173**
Krátká zpráva o oživení databáze Teritoriální církevní správa předhusitská. Od relační databáze k virtuálnímu výzkumnému prostředí (*Jana Synovcová Borovičková*) **180**
Webové výzkumné prostředí nodegoat **181**
Transformace databáze **182**
Vizualizace dat a nástin budoucího využití **185**
Závěr **187**

IV. INTELEKTUÁLNÍ HORIZONTY A PÍSEMNÁ KULTURA: UNIVERZITNÍ VZDĚLANOST, MYŠLENKOVÉ SVĚTY A UCHOVÁNÍ PAMĚTI **191**
Zikmund Lucemburský – vládce bez univerzity? (*Petr Elbel*) **192**
Úvod **192**
Zikmundovy pokusy o založení univerzity v Óbudě **194**
Univerzitní vzdělanci na Zikmundově dvoře **202**

Zikmund a vídeňská univerzita 206
Role Zikmunda při obnově pražské univerzity po husitských válkách 212
Závěr 220
Rukopisy Dialogu Matouše z Krakova a jejich evidence (*Michael Lužný*) 221
Duplicitnost 224
Chybovost 227
Novější evidence 234
Příloha: Dosud neevidované rukopisy Dialogu 241
Eliáš Čech a čtyři matrimoniální kauzy z poslední čtvrtiny 15. století (*Vojtěch Večeře*) 247
Eliáš Čech v kontextu své doby 249
Čtyři matrimoniální kauzy v korespondenci jindřichohradeckých farářů 259
Edice 272
Utrakvista na náboženské pouti. Myšlenkový svět kněze Martina Křivoústého (*Jaroslav Svátek*) 276
Představa o dobrém fungování církve (Itálie) 277
Svatá země jako dějinné exemplum (Jeruzalém a okolí) 279
Svatá země jako důkaz „opravdové pouti" (kostel Božího hrobu) 280
Svatá země jako obranný argument (přijímání pod obojí) 284
Češi v zrcadle Svaté země (oblékání) 285
Šíření českých sněmovních usnesení tiskem do roku 1526 (*Zdeněk Mužík*) 288
Příloha – soupis tištěných usnesení českého zemského sněmu do roku 1526 297
Sny o Husově muzeu a počátek snah o jeho realizaci (1902–1920) (*Bohdan Zilynskyj*) 299
Vývoj úvah o potřebě Husova muzea 300
Založení Společnosti Husova muzea 305

V. NÁBOŽENSKÁ PLURALITA A KONFLIKTNÍ IDENTITY: POLEMIKA, HERETICI A ŽIDÉ 315
Farní síť ve službách protihusitských křižáckých kampaní (*Pavel Soukup*) 316
Církevní hierarchie a organizace kruciát 318
Křižácká kampaň pod drobnohledem: příklad Paula Wanna 321
Protihusitská agitace na farní úrovni 324
Příklady netypické historizující argumentace v rámci pozdně středověké nekatolické polemiky (*Adam Pálka*) 329
Kompaktáta v postile Václava (?) od sv. Havla 330
Řekové ve Florencii a přijímání dítek u Pavla Žateckého 332
Soudce chebský u vídeňského anonyma 333
Dekret *Ut lucidius videatur* u Petra Chelčického 337
„Nudi orant, et nudi conveniunt." Příspěvek ke konstrukci obrazu husitských adamitů v kronice Vavřince z Březové v zajetí narativu o středověkých kacířích (*Jan Strupek*) 339

Ráj v Kolíně nad Rýnem 344
Byli, či nebyli? To je oč v historiografii běží! 349
„Nebeská krčma svaté Kateřiny a rota zatracených." Obrazy a funkce mikulášenců v českém pozdním středověku (*Pavlína Cermanová*) 353
Mikulášenci ve Vodňanského vizi heretického spiknutí 354
Mikulášenci: smilní a hamižní kněží a heretici v dějinách? 358
Mikulášenci a adamité mezi českými rotami 359
Následovníci Mikuláše z Vlásenice: Rota zatracenij 364
Závěr: Příběh mikulášenců ve středověkých Čechách 367
Ze života chebských Židů za husitských válek (*Kajetán Holeček*) 369
Kontext: Židé a husitství 369
Příběh první: „… a neublížili žádnému dítěti ani zlým slovem." 374
Příběh druhý: „Kvůli husitům jsem přišel o všechny své knihy." 377
Příběh třetí: „Takto jsem to viděl v Chebu." 379
Souhrn 381

Bibliografie prací Blanky Zilynské 2016–2025 383
Soupis kvalifikačních prací vedených Blankou Zilynskou (2010–2025) 388
Resumé 391
Seznam autorů 401
Seznam použitých zkratek 402
Bibliografie 404
Seznam vyobrazení 450

ÚVOD

Je již dobrou tradicí historické vědy připisovat vzácným kolegům a inspirativním učitelům jubilejní sborníky, nebo alespoň tematická čísla odborných časopisů, sestavené z původních statí inspirovaných dílem oslavence. Také my se chceme k tomuto bohulibému zvyku připojit a předkládaným souborem nesoucím název *Víra a společnost v českých zemích pozdního středověku*, s podtitulem *K dějinám společenských proměn a náboženského konfliktu 14.–16. století*, představit cesty k poznání pozdního středověku, na které nás Blanka Zilynská jako kolegy, přátele i žáky nasměrovala. Lze ostatně s radostí konstatovat, že jde často o dvoj- i trojjediný vztah. Tímto svazkem zároveň vědomě navazujeme na jubilantce dedikované číslo časopisu *Acta Universitatis Carolinæ – Historia Universitatis Carolinæ Pragensis* 2016/1, na jehož stránkách Lenka Bobková a Ivana Čornejová shrnuly Blančino curriculum vitæ a Jiřina Urbanová je doplnila o pečlivě zpracovanou bibliografii. Na konci této publikace tak jen doplňujeme přírůstky za poslední dekádu a soupis úspěšně obhájených kvalifikačních prací, jež Blanka Zilynská vedla na Filozofické fakultě UK v letech 2010–2025 (starší kvalifikační práce se nám, bohužel, nepodařilo v informačních systémech dohledat).

Blanka Zilynská, jak ve svém laudatiu připomíná nedávno zesnulý jubilantčin *Doktorvater*, se za svou více než čtyřicetiletou vědecko-pedagogickou a archivářskou kariéru věnovala celé řadě témat a problémů. Cílem této publikace bylo na tyto okruhy navázat a dále je rozvinout, a to v chronologických mantinelech 14.–16. století, tedy období, k jehož poznání Blanka Zilynská přispěla nejvíce. I přesto je tematické zaměření publikace spíše volnější a do značné míry se odvíjí zejména od badatelských profilů jednotlivých přispěvatelů-gratulantů. Všechny texty však spojuje tentýž prvek – provázanost náboženství a víry s životy různých skupin středověké společnosti.

Jednotlivé texty jsou uspořádány do pěti tematických bloků. Zahrnuty jsou v nich studie věnované různým aspektům královské politiky v zemích Koruny české, pozornosti neujdou ani dalším skupiny společnosti – šlechta i obyvatelé měst. Stranou nezůstávají ani intelektuální horizonty pozdně středověké společnosti. Zvláštní oddíl se zaměřuje na problematiku farního uspořádání a církevní správy, ryze náboženskými otázkami se pak zabývají i studie v části zaměřené na konfliktní potenciál náboženské plurality.

První celek s názvem *Konflikty panovnické a církevní autority: čeští králové a slezská Vratislav* spojuje tři studie o střetech světské a duchovní moci i o nábožensko-politické legitimitě vlády. Otevírá jej text Terezy Dufkové, v němž je popsán spor krále Václava IV. (či spíše jeden z mnoha jeho sporů) s církevní hierarchií – zde vratislavským biskupem a kapitulou, a ukazuje různé podoby a možná řešení konfliktní situace mezi panovníkem na jedné straně a místní církví na straně druhé. Práce Václava Žůrka odhaluje na příkladu téhož města další vrstvu konfliktu mezi církví a králem, totiž obecně formulovanou otázku, zda je vhodné, aby slezská Vratislav holdovala českému králi Jiřímu z Poděbrad, jenž byl sice zvolen, ale zároveň byl církví vnímán jako kacíř. Text Lenky Bobkové sleduje problematiku konfliktního trojúhelníku Vratislav – církev – panovník, a to na základě dokumentu ze samého počátku 16. století, tzv. kolovratské smlouvy, v níž se znovu, podobně jako v příspěvku T. Dufkové, otevírá problematika obsazení vratislavského biskupského stolce, do níž se i zde promítaly zájmy světské moci, reprezentované mimo jiné panovníkem.

Dalším společenským skupinám se věnuje oddíl *Životní strategie středověké společnosti: šlechta a města*, jenž představuje příspěvky zacílené na regionální vazby středověké společnosti, každodenní strategie šlechty a obyvatelů měst, stejně jako na fungování komunity ve městě i na venkově. Studie Davida Kalhouse a Roberta Novotného popisují zejména kolektivní strategie jednotlivých šlechtických rodů. Zatímco David Kalhous se soustředí na oblast Kolínska a Hradecka, kde analyzuje majetkové vztahy drobného šlechtického rodu Býchorských, tedy problematiku zachování vezdejších statků, Robert Novotný svůj zájem zaměřuje na strategie šlechticů k dosažení památky věčné. Na příkladu klášterů v Panenském Týnci, Svaté Dobrotivé a Ročově odhaluje, jakým způsobem se formovala a proměňovala memorie jednotlivých šlechtických rodů v pozdním středověku.

Navazující texty Jana Boukala a Davida Kozlera přesouvají svá těžiště směrem k osudům a strategiím jednotlivců. Poskytují důkladné intelektuální profily dvou současníků – Jošta z Einsiedlu, písaře, sekretáře a tlumočníka, a Prokopa z Rabštejna, diplomata a poté i českého kancléře. Oba tito šlechtici spojili své kariéry s panovnickou kanceláří a diplomatickými službami mimo jiné ve prospěch českého krále Jiřího z Poděbrad, a na příkladech jejich životů lze sledovat, jaké strategie museli volit v turbulentní době poloviny 15. století.

Středověká společnost však nezahrnovala pouze panovníka a šlechtu. Kratší texty Martina Nodla a Veroniky Večeřové, oba soustředěné do prostoru jižních Čech, obracejí naši pozornost ke společnosti městské. Veronika Večeřová sleduje obecnější perspektivu, když si v drobné případové studii za použití listiny svědčící o vztahu mezi jihočeskou metropolí Českými Budějovicemi a městečkem Netolicemi klade otázku, zda se skutečně jedná

o dobové falzum související s obchodními vazbami mezi oběma lokalitami. Martin Nodl pak přesouvá pozornost čtenáře přímo k obyvatelstvu měst, když na základě městských knih z Českého Krumlova analyzuje osudy tamějších vdov – sociální skupiny, jíž se, autorovými slovy, v českém bádání zatím nedostalo patřičné pozornosti.

Navazující tři bloky studií se pak intenzivněji zaměřují na vlastní podoby církevní organizace a na náboženské intelektuální obzory a otázky s tím spojené. Blok *Farní organizace a církevní správa: případové studie k církevní topografii* se věnuje vývoji farní a diecézní organizace, regionálním vazbám, duchovní správě i materiálním a prostorovým aspektům církevního života. Čtyři studie z pera Hany Pátkové, Roberta Šimůnka, Davida Trojana a Jana Zdichynce se na základě rozmanitých pramenů – jak středověkých, tak raně novověkých – a různých přístupů pokoušejí odhalit a analyzovat historii jednotlivých farních lokalit a jejich obecnějšího kontextu. Tematický celek završuje příspěvek Jany Synovcové Borovičkové, v němž nás autorka seznamuje se současným stavem databáze *Teritoriální církevní správa předhusitská*, u jejíhož zrodu Blanka Zilynská stála.

Část *Intelektuální horizonty a písemná kultura: univerzitní vzdělanost, myšlenkové světy a uchování paměti* obsahuje příspěvky, které zkoumají rukopisnou tradici, právní a teologické myšlení, literární a vzdělanecké prostředí spojené s univerzitami a také způsoby uchovávání paměti a identity v pohusitské době. Otevírá ji rozsáhlá studie Petra Elbela na téma univerzitní vzdělanosti a jejího významu jednak pro vlastní panovnickou autoritu, jednak pro realizaci panovnické politiky. Na příkladu neúspěšných snah Zikmunda Lucemburského o trvalé univerzitní založení v Uhrách lze sledovat, s jakými komplikacemi se musel tento králův záměr potýkat a jak se propojoval svět univerzitní vzdělanosti s panovnickou agendou.

Intelektuálním kvasem univerzitního světa je dílo Matouše z Krakova *Dialog o častém přijímání*, jemuž se ve své precizní studii věnuje Michael Lužný. Za pomoci starších repertorií a knihovních katalogů přináší autor obsáhlý přehled v současnosti dochovaných hodnověrných zápisů tohoto teologického pojednání, doprovozený též přílohou dosud neevidovaných rukopisů tohoto traktátu.

Literární činností katolických a utrakvistických intelektuálů se zabývají práce Vojtěcha Večeře a Jaroslava Svátka. První jmenovaný analyzuje činnost litomyšlského premonstráta Eliáše Čecha. Nejprve přináší stručný biografický přehled jeho životních osudů, následně však přesouvá svou pozornost ke čtyřem listům zaměřeným na manželskoprávní záležitosti, jejichž analýzu i edici přináší v závěru svého příspěvku. Jaroslav Svátek se zase zaměřuje na literární činnost utrakvistického kněze Martina Křivoústého, zejména na způsoby, jimiž se odráží jeho myšlenkový svět v popisu pouti do Svaté země, kterou podnikl v sedmdesátých letech 15. století.

Návazná studie tohoto celku cílí na šíření českých sněmovních usnesení tiskem do roku 1526, a přesouvá tak pozornost od činnosti rukopisné k produkci tištěné. Zdeněk Mužík postupně na příkladu zasedání jednotlivých zemských sněmů konce 15. a počátku 16. století analyzuje výskyt tištěných reprodukcí sněmovních usnesení a svou studii doplňuje přílohou, jež podává jejich přehledný soupis.

Chronologicky v této sekci vybočuje studie Bohdana Zilynského, v níž se propojuje minulost a moderní recepce husitské revoluce a jejích plodů. Autor přehledně ukazuje, jak se husitské dědictví promítalo do novodobého historického vědomí a institucionálních snah o jeho uchopení a jakým způsobem usilovala společnost první poloviny 20. století o uchovávání husitské paměti.

Texty v navazující skupině studií, nazvané *Náboženská pluralita a konfliktní identity: polemika, heretici a Židé*, propojuje zkoumání náboženského konfliktu, obrazů heretiků, odlišných věroučných proudů i židovské zkušenosti v období husitství a jeho dozvuků.

V širším měřítku tuto tematiku analyzuje ve své studii Pavel Soukup, když se zaměřuje na význam farní sítě v organizaci křížových výprav proti husitům. Na příkladu agitační kampaně katolického kazatele Paula Wanna ukazuje, jak byly myšlenky kruciát předávány skrze kázání v době, kdy v Čechách vládl Jiří z Poděbrad, a to jak s důrazem na jejich plošný dopad, tak s reálnou organizací propagační kampaně v jednotlivých farnostech, včetně výběru odpustků.

Adam Pálka se pak věnuje tématu nekatolické polemiky ve čtyřech pozdně středověkých teologických pojednáních – v postile Václava (?) od sv. Havla, v díle Petra Žateckého, v traktátu vídeňského anonyma a v *Sieti viery* od Petra Chelčického. Autor sleduje, jak se v těchto dílech nakládalo s historickou materií související s katolicko-utrakvistickými spory v otázkách víry.

Následující dvě studie již přesouvají svou pozornost k vyloženě nonkonformním náboženským skupinám, jež jsou spojeny s utrakvismem. Jan Strupek analyzuje konstruování obrazu husitských adamitů zejména v kronice Vavřince z Březové. Práce Pavlíny Cermanové se věnuje další významné skupině „heretiků", takzvaným mikulášencům. Sleduje, jak se postupně utvářel jejich obraz – buď jako následovníků Mikuláše z Vlásenice, nebo volněji jako jakási adaptovatelná nálepka pro určitou formu radikálních či sektářských skupin. Poslední příspěvek tohoto oddílu je věnován Židům na středověkém Chebsku. Kajetán Holeček v něm po stručném kontextuálním úvodu o roli židovského obyvatelstva za husitství přináší tři příklady z hebrejských pramenů, v nichž ukazuje různé dopady husitských válek na židovské obyvatelstvo.

Jak je z tohoto přehledu patrné, tematické rozprostření studií je sice velmi široké, nicméně přesto spolu navzájem jednotlivé studie v různých aspektech komunikují a vytváří snad ucelený obraz o společnosti pozdně středověkých českých zemí a o jejích náboženských obzorech.

Náš dík patří především autorům jednotlivých statí, kteří představili svůj přístup ke studiu sledovaného období a nechávají tak čtenáře nahlédnout do své badatelské dílny, a lektorům svazku – Dušanu Coufalovi a Karlu Pacovskému – za trpělivost a péči, kterou jeho čtení věnovali. Zavázáni jsme rovněž nakladatelství Karolinum, zvláště Petrovi Valo, Kamile Veselé, Václavu Hozmanovi, Martině Grznárové, Ditě Křišťanové a Aleně Bakešové, za jejich připomínky a podporu, které se nám z jejich strany dostalo, a za všechnu práci sborníku věnovanou.

V neposlední řadě děkujeme jubilantce, která nás na tyto cesty směrovala a je tak – s jistou nadsázkou řečeno – toho všeho příčinou. Spolu se všemi autory, lektory i dalšími kolegy, přáteli i žáky pozvedáme tedy k přípitku pomyslnou číši a se slovy *Ad multos annos!* přejeme jubilantce vše nejlepší, ještě mnoho badatelských úspěchů a radosti z nich.

Kajetán Holeček a David Trojan

LAUDATIO

vážené paní kolegyně Blanky Zilynské nemohu začít jinak než připomenutím znalecké a přátelsky hřejivé jubilejní stati, v níž před časem Lenka Bobková a Ivana Čornejová ocenily její badatelský přínos a učitelské schopnosti.[1] Mezitím se bibliografie Blanky Zilynské natolik zvětšila, že vřazení přírůstků do celkového badatelského profilu snad nebude bez užitku, i když na řadu titulů bude možné jen odkázat. Přesto ani v této prezentaci nemohou chybět základní údaje z jejího vědeckého curricula.

Málokdo uvěří, že Blanka Zilynská, tehdy ještě Nořížová, maturovala na gymnáziu Nad Štolou již v roce 1975. Jako studijní směr si zvolila humanitní obory a francouzštinu, přesto však při vstupu na pražskou filozofickou fakultu dala přednost dějepisu v kombinaci s archivistikou. Její badatelský talent rozpoznal a dále pomáhal rozvíjet Rostislav Nový, který také vedl její rigorózní práci nazvanou „Husitské synody v Čechách 1418–1440". V rozšířené a upravené podobě vyšla v knižnici Archivu Univerzity Karlovy,[2] v němž se Blanka Zilynská uplatnila již jako studentka a jehož odbornou pracovnicí se stala v roce 1980. Pozdnímu středověku se zde mohla věnovat jen ve volném čase, neboť většinu pracovní doby si vyžádaly archivářské práce, zvláště inventarizace písemností akademického senátu pražské univerzity před rokem 1882.[3] Jejích znalostí a znamenité orientace v univerzitních pramenech 19. a 20. století využila po sametové revoluci vědecká redakce čtvrtého dílu jubilejních *Dějin Univerzity Karlovy*, jak se o tom ještě zmíním.

Návrat k medievistice jí ve větším rozsahu umožnil postupný přechod na Filozofickou fakultu UK, kde se od zimního semestru 1999/2000 v rámci Ústavu českých dějin podílí na výuce církevních dějin pozdního středověku. Již v době studií ji zaujaly synody husitského věku, jejichž první přehled podala

1 L. Bobková – I. Čornejová: Osudový středověk, s. 11–14. Zde lze také na s. 15–28 nalézt úplnou Bibliografii prací Blanky Zilynské z let 1982–2015; nejnovější jubilantčiny práce jsou pak shrnuty v závěru této knihy.

2 B. Zilynská: *Husitské synody v Čechách 1418–1440*. Paní Blanka se svému učiteli odvděčila příspěvkem do sborníku k jeho jubileu – eadem: Pax fidei Mikuláše Kusánského.

3 Akademický senát pražské university (1791) 1796–1882 a Katalogy posluchačů pražské university 1752–1882 (1892). Spolu s Jindrou Duchoňovou vydala příležitostnou publikaci Jan Evangelista Purkyně v dokumentech Archivu Univerzity Karlovy.

poprvé ve stati z roku 1978.[4] Postupně se ukázalo, že jde o téma velice náročné, které vyžaduje prozkoumat široký záběr dosud nevydaných nebo nevyužitých pramenů.[5] Blanka Zilynská to naznačila již v průpravných studiích, z nichž dodnes zaujme metodologicky pojatá stať o husitských synodách. Mimo jiné tu nadhodila otázku, zda četné konvokace a „všelijaká hádání" mají být zahrnuty do soupisu husitských synod.[6] V návaznosti na svůj předchozí výzkum vypracovala doktorskou práci „Synody v Čechách 1440–1540. Proměny synodální praxe v Čechách v kontextu vývoje synodality v Evropě", kterou úspěšně obhájila v roce 2008 a získala titul Ph.D.

Jelikož disertace Blanky Zilynské stále čeká na knižní vydání, mohu zde jen dodat, že si mimo jiné položila otázku, jaký charakter měla shromáždění kněžstva po kompaktátech a v době jagellonské. Bylo to oprávněné, neboť se jí podařilo odlišit tři druhy či skupiny těchto porad. V druhé části studie autorka usilovala postihnout volby reprezentantů utrakvistické církve. Zprvu, zvláště ve dvacátých letech 15. století, to bylo převážně na synodách, po Rokycanově smrti byl administrátor stále častěji volen na stavovských utrakvistických sjezdech.[7] Její badatelské hledačství v naznačeném směru tím neskončilo a dále se rozvíjelo jak ve výzkumu první poloviny následujícího století, tak i v širších, často evropských souvislostech. Je tomu tak mimo jiné ve stati o synodálních opatřeních proti husitům v diecézích širší střední Evropy. Nešlo tu jen o Moravu a Polsko, články proti heretikům Blanka Zilynská zjistila i v salcburských provinciálních statutech a ve statutech dalších říšských diecézí.[8] Velmi užitečné, zvláště pro zahraniční odbornou veřejnost, jsou i její přehledné statě, v nichž shrnula dosažené poznatky.[9]

Ukázkou rozšířených horizontů překonávajících zakořeněný bohemocentrismus jsou již její studie spjaté s legátem basilejského koncilu Filibertem z Coutances. Hned první z nich naznačila šíři jejího badatelského záběru.[10] Svoji vděčnost učiteli dala najevo spoluúčastí a redakční prací na sborníku *Seminář a jeho hosté*. Ve studii o plných mocích a instrukcích pro vyslance basilejského koncilu do Čech z let 1433–1439 věnovala zvláštní pozornost nejen legátovi Filibertovi, ale i povaze mandátů a instrukcí vydávaných pro jeho vyslance.[11] Není proto divu, že právě ona byla pověřena zpracováním přehle-

4 B. Zilynská: Přehled utrakvistických synod.
5 Eadem: Rozbor pramenů k historii husitských synod.
6 Srov. eadem: Husitské synody, s. 113–115 a eadem: Dodatky k soupisu husitských synod.
7 Eadem: Synoda nebo sněm?
8 Eadem: Synodální opatření proti husitům; eadem: Role a podoba písemností. Poučná je též přehledná stať, kterou zpracovala spolu s J. Zdichyncem: Stav bádání o církevní problematice korunních zemí.
9 Viz mimo jiné B. Zilynská: Synody v Čechách mezi Kostnicí a Tridentinem a eadem: Ceremoniál středověkých synod.
10 Eadem: Svěcení kněžstva biskupem Filibertem a eadem: Biskup Filibert a české země.
11 Eadem: Zplnomocnění a instrukce pro legáty.

du o prvním období kališnické církve pro monumentální, obrazově bohatě dokumentované dílo o husitském věku.[12] Schopnost syntetického nadhledu přitom prokázala i v jiných svých studiích, z nichž tu jako příklad uvádím zamyšlení, zda lze utrakvistické církevní hodnostáře považovat za příslušníky městské elity.[13]

Výstižný pohled do její dílny podává též studie o záduší. Zdálo by se, že k tomuto pojmu, jehož významy u nás zachytili již Josef Jungmann a Ladislav Čelakovský, nelze říci nic nového. Nebylo tomu tak, jak Blanka Zilynská doložila pro všechna tři období domácího vývoje této instituce. Při výzkumu přitom přihlížela k polaritě tří činitelů závislých na fungování zádušního hospodářství, to jest patrona, duchovního správce a farní osady.[14] Inventáře zádušní zprávy nejednou zachytily i cenné knižní kolekce, většinou ovšem jen liturgických knih, jak jubilantka doložila v případě pěti kutnohorských kostelů. Šlo přitom o tak vzácné památky, jakými jsou Smíškovský kancionál, Kutnohorský graduál či další Kutnohorský antifonář z roku 1471.[15]

Studie o Janu Hoffmannovi je zase vhodnou ukázkou šíře jejího autorského záběru. Dopodrobna zachycuje nejen Hoffmannovo pražské studium a pedagogické působení, ale i jeho přidružené aktivity, a to ve spojitosti s jeho slezskými krajany nejen v Praze, ale později též v Lipsku. Při této příležitosti autorka neopomenula ani další mistry slezského původu, kteří se podobně jako Hoffmann zapojili do protihusitské kampaně.[16] Doložila rovněž, jak konfesionalizace, či přesněji utrakvizace, učinila z pražské univerzity krátce po polovině 15. století univerzitu veskrze zemskou.[17] Obdobně vysledovala ve dvou pracích i pražské studium a pozdější působení opata konventu augustiniánů kanovníků Panny Marie Na Piasku ve Vratislavi Benedikta Johnsdorfa.[18]

Netuším, zda si Blanka Zilynská vyhledává protagonisty protihusitské strany záměrně, či jen proto, že se jí při široce zaměřeném výzkumu význam a role některých osobností vyjeví v ostřejším světle. Tak jako tak tím rozšiřuje okruh větších či menších aktérů soudobého dění o pozoruhodné osoby, jakou byl opat vratislavských řeholních kanovníků sv. Augustina Mikuláš Schönborn. Když jeho konventu hrozilo, že odbojem proti nově zvolenému českému

12 Eadem: Kališnická církev.

13 Eadem: Utrakvističtí církevní „hodnostáři". Do této skupiny náleží i studie eadem: Pražští univerzitní intelektuálové 15. století.

14 Eadem: Záduší. Blanka Zilynská připravuje bilanční studii, doplňující a reflektující nové výzkumy v této oblasti (pozn. red.).

15 Je mi ctí, že autorka touto pozoruhodnou statí přispěla do sborníku k mé poctě. Viz B. Zilynská: Knižní soubory při kutnohorských kostelech.

16 Eadem: Johann Hoffmann.

17 Eadem: Die Beendigung der Konfessionalisierung.

18 Eadem: Die Böhmische Chronik Benedikt Johnsdorfs; eadem: Cesta za vzděláním opata Benedikta.

králi Jiřímu z Poděbrad utrpí těžké hospodářské škody, odhodlal se mu složit hold. Uznání krále však bylo vnímáno jako zrada na společných zájmech města, což bylo jen jednou z potíží, kterým opat Mikuláš musel čelit.[19]

V poslední době mne zaujala její studie o svěcení kleriků pod obojí na Lipnici v březnu 1417. Přestože v tomto podhradním městečku nebyl farní kostel, nalézala se tu při kapli sv. Vavřince dobře dotovaná kapitula pro šest kanovníků a děkana. Tato skutečnost napomáhá pochopit, proč právě na Lipnici mohl Čeněk z Vartenberka uskutečnit první náležité svěcení kališnických kněží, k němuž donutil světícího biskupa Heřmana Švába z Mindelheimu. Čeněk tohoto bavorského příslušníka řádu augustiniánů eremitů dal nejprve zajmout a pak ho jako poručník rožmberského zboží odměnil bohatou farou v Miličíně. Blanka Zilynská tuto významnou událost raného reformního hnutí nejen osvětlila, ale i znalecky přihlédla k následujícím snahám o vysvěcení utrakvistického kněžstva.[20]

Jako málokdo byla Blanka Zilynská povolána k tomu, aby zahraniční odborné veřejnosti přiblížila výsledky českého bádání o utrakvistické církvi, jež sama v nemalé míře obohatila a rozšířila o nové poznatky.[21] Přehledová studie v respektované mezinárodní knižnici Brill's Companions to the Christian Tradition je jednou ze skupiny statí, v nichž se Blanka Zilynská buď přímo zapojuje do mezinárodního bádání, nebo v nichž znalecky podává a sděluje dosažené výsledky domácího studia.[22] Už delší dobu Blanka Zilynská mimo jiné usiluje o další využití i zhodnocení svých minulých výzkumů. Naznačuje to projekt datového zpracování církevní topografie středověkých Čech, který vypracovala spolu s Janou Synovcovou Borovičkovou.[23] Základním záměrem obou autorek bylo získat databázi lokalit a beneficií s přidruženými pomocnými údaji o klericích, rodech patronů apod. Jde o časově i jinak velice náročný úkol, a proto je třeba uvítat, že i ostatní badatelé mají možnost se přesvědčit, jak dalece výzkum postoupil.[24]

Ne každý badatel, který na svém výzkumném poli dosáhl významných úspěchů, dokáže neméně odpovědně a na žádoucí úrovni zpracovat téma z jiné chronologické vrstvy anebo odlišného tematického zaměření. Když se ukázalo, že pro velké čtyřsvazkové *Dějiny univerzity Karlovy* chybějí autoři pro některé úseky, Blanka Zilynská je zpracovala na vysoké úrovni, i když ani pro ni nebylo snadné vyrovnat se s dosud neprobádanými archiváliemi. Mám tu na mysli jednak složitý proces obnovy univerzity po skončení druhé světové

19 Eadem: Mezi řeholí, politikou a privátem.
20 Eadem: Svěcení kleriků podobojí na Lipnici.
21 Jako příklad tu uvádím studii eadem: Dítě ve středověké Praze.
22 Eadem: The Utraquist Church after the Compactata.
23 J. Synovcová Borovičková – B. Zilynská: Databáze Teritoriální církevní správa v předhusitských Čechách, Eaedem: Církevní topografie.
24 Podrobněji ve studii Jany Synovcové Borovičkové v této publikaci.

války a neméně obtížné zpracování kapitoly o založení a prvním období Pedagogické fakulty UK, která započala svoji činnost v provizorních podmínkách 21. listopadu 1946.[25] K tomu je vhodné dodat, že obě kapitoly byly v poněkud zkrácené podobě zařazeny i do anglického reprezentativního vydání.[26] To, že bez obvyklých nesnází dokáže zpracovávat látky z různých chronologických období, ukázala Blanka Zilynská též v obšírném pojednání o významném profesoru pražské univerzity druhé poloviny 19. století Konstantinu Höflerovi.[27] Do této skupiny statí náleží i „malé zamyšlení, jak poznat významné osobnosti, zvláště středověké", které adresovala Zdeňku Hojdovi.[28]

V neposlední řadě bych rád zmínil její úspěšné pedagogické působení. Za vedení bakalářských a magisterských prací jí vděčí řada studentek a studentů, z nichž někteří spolu s posluchači jejích přednášek jí svou vděčnost projevují autorskou účastí v tomto sborníku.

František Šmahel (†)

25 B. Zilynská: Poválečná obnova a eadem: Pedagogická fakulta.
26 Eadem: The Post-War Renewal a eadem: The Pedagogical Faculty.
27 Eadem: Karl Adolf Constantin Ritter von Höfler.
28 Eadem: Albert E.

I.
KONFLIKTY PANOVNICKÉ A CÍRKEVNÍ AUTORITY: ČEŠTÍ KRÁLOVÉ A SLEZSKÁ VRATISLAV

„POPSKÁ VÁLKA“ DVOU VÁCLAVŮ
DROBNÝ PŘÍSPĚVEK KE VZTAHU ČESKÉHO KRÁLE A VRATISLAVSKÉHO BISKUPA NA PŘELOMU 14. A 15. STOLETÍ

TEREZA DUFKOVÁ

Vztah mezi českými králi a vratislavskými biskupy představuje důležité téma, které bylo v české historiografii reflektováno zejména v souvislosti s prvními Lucemburky, kdy se slezské knížectví stalo přímou součástí České koruny.[1] Tato studie se však zaměřuje na následující období vlády Václava IV., konkrétně na léta 1378–1384, kdy došlo k několikaletému narušení vzájemných vztahů v důsledku sporu o obsazení vratislavského biskupství. Toto zamyšlení tak může být jedním z mnoha drobných střípků, které pomohou lépe pochopit složitost vztahů uvnitř Koruny království českého na prahu pozdního středověku. Téma příspěvku pak také vyplynulo z obhajoby mojí disertační práce na FF UK v červnu 2024, kde jsme s jubilantkou na dané téma diskutovaly.[2]

UVEDENÍ DO PROBLEMATIKY A KOŘENY KONFLIKTU

Nejprve tedy k názvu studie a přehledu bádání o dané problematice. Tak řečená „popská válka“ byla konfliktem o obsazení biskupského stolce, který se rozhořel mezi vratislavským biskupem Václavem Lehnickým, katedrální kapitulou, městem Vratislaví a králem Václavem IV. po roce 1378 a nabral na intenzitě zejména v letech 1381–1384. Poněkud hanlivý termín „popská válka“ začala užívat moderní historiografie, a to zejména autoři luteránského vyznání. Velmi často se v německo-polském prostředí o konfliktu hovoří také jako o „pivní válce“, což odkazuje na hospodářskou rovinu daného konfliktu.[3] V české historiografii je tomuto tématu věnována pozornost zejména ve

1 Srov. Z. Hledíková: Některé personální aspekty, s. 75–85; M. Bláhová: Kandidatura Jana ze Středy, s. 86–104; L. Bobková: Biskupstwo wrocławskie, s. 92–99; M. Holá: Vztahy českých králů, s. 76–91 a viz literatura níže.

2 Základní poznatky viz T. Dufková: *Korunní země*, zejména s. 101–107 a 189–193.

3 K tématu existuje dostatek polsko-německé sekundární literatury, zde pouze výběrově: W. G. Korn: *Von Breslau*, II, s. 271–286; C. Grünhagen: König Wenzel, s. 223–263; idem: *Geschichte Schlesiens*, I, s. 206–209; velmi podrobně W. Schulte: *Die politische Tendenz*, zejména s. 109–138; T. Silnicky: *Dzieje i ustrój kościoła katolickiego*, s. 275–286; J. Dąbrowski: *Dzieje polityczne Śląska*, s. 546–549; nověji C. Buśko a kol.: *Historia Wrocławia*, I, s. 159–161; J. Mandziuk: *Historia kościoła katolickiego*, I/2, s. 47–50; D. Misiejuk: Konflikt króla czeskiego Wacława, s. 111–115.

větších syntézách k lucemburským či slezským dějinám středověku, a to s různou mírou přesnosti a komplexnosti.[4]

Prapůvod této různice, jež měla dalekosáhlé důsledky pro vzájemné vztahy s vratislavským biskupstvím, je nutné hledat dle mého soudu už v době vlády prvních Lucemburků, kdy se začínaly vzájemné vztahy a vazby vytvářet. Jak Jan Lucemburský, tak Karel IV. se s různou intenzitou a mírou úspěchu snažili do záležitostí biskupství zasahovat. Je všeobecně známo, že vztahy krále Jana a úřadujícího biskupa Nankera z Oxy († 1341) byly veskrze špatné a oba mužové jen těžko hledali společnou řeč. Nejvíce vypjaté období následovalo po připojení Vratislavska k České koruně po roce 1335, kdy král vzal pod svou ochranu i celou diecézi a žádal Nankera o respektování panovnických nařízení. Současně s tím vznikl otevřený spor o hrad Milíč, který se Jan rozhodl koupit od biskupské kapituly, ovšem přes nesouhlas samotného biskupa. Hrad musel Jan Lucemburský v létě 1339 i dobýt a biskup se za to králi odvděčil církevní klatbou pro jeho osobu, což roku 1340 rozšířil i na celé Vratislavsko. Vzájemné rozepře vyřešila až Nankerova smrt v dubnu 1341.[5]

Karel IV. byl v o něco lepší pozici, což jistě zapříčinila i osobnost nového vratislavského biskupa Přeclava z Pohořelé († 1376), který byl k českému králi tolerantní. Karel se ihned na počátku své vlády pokusil přičlenit Vratislavsko k pražské arcidiecézi, ve snaze zpřetrhat tradiční vazby na polské Hnězdno. Jeho plán však hned od počátku narazil u papeže Klimenta VI. († 1352), který, ani přes ujištění, že kurie nebude mít z nového církevněsprávního uspořádání žádnou újmu, Karlův návrh nepodpořil. Proti se ostatně postavil i polský král Kazimír, hnězdenský arcibiskup Jaroslav a také sám biskup Přeclav z Pohořelé. Toho se snažil ještě v listopadu 1351 král ubezpečit, že rozsah biskupství zůstane zachován, nicméně marně. Souhrou všech těchto okolností byl nakonec Karel nucen na své plány rezignovat, podobně jako tak učinil při pokusu zřídit nové biskupství v hornolužickém Budyšíně. Na svůj neúspěch si král posteskl ještě ve své autobiografii.[6] Vztahy s vratislavským biskupem

4 Srov. F. M. Bartoš: *Čechy v době Husově*, s. 29–32 (vycházel primárně z W. Schulteho); J. Spěváček: *Václav IV.*, 141–142 (vycházel z Bartoše); nověji též L. Bobková: *Velké dějiny zemí Koruny české*, IVb, s. 301–302; M. Čapský – D. Prix: Slezsko v pozdním středověku, s. 313–315. Viz moji nejnovější studii T. Dufková: Adventus regis, s. 37–48, kde se některých aspektů konfliktu dotýkám a srov. též vybrané pasáže mojí disertační práce (cit. výše v pozn. 2).

5 K osobě a životu biskupa srov. C. Grünhagen: König Johann von Böhmen, s. 4–102; též M. Holá: Vztahy českých králů, s. 77–83; nejnověji L. Bobková: *Jan Lucemburský*, s. 319–324.

6 „Když se pak můj otec byl tajně léčil, jel jsem s ním společně do Avignonu k papeži Benediktu XII., abychom se s ním dohodli o penízi svatého Petra, který se odvádí v diecézi vratislavské. Ale ani tehdy nedošlo ke shodě a zůstalo při sporu“, viz *Vlastní životopis*, s. 129. Ke Karlově politice srov. G. Losher: *Königtum und Kirche*, zde zejména s. 84–86; L. Bobková: Diecezální správa, s. 60–62; M. Holá: Vztahy českých králů, zejména s. 83–84.

to však nijak významně nenarušilo a v průběhu doby se z Přeclava z Pohořelé stal králův dvořan a člen užší rady.[7]

Změna nastala až v roce 1376, kdy Přeclav zemřel a bylo potřeba dosadit na vratislavský stolec nového muže. Tento moment lze považovat za pravý počátek budoucího konfliktu, výše definovaného jako „popská válka". Biskupská kapitula totiž prosazovala na post svého stávajícího děkana Dětřicha z Klatov († 1387), císař Karel se spíše snažil na stolec dosadit Jana ze Středy († 1380), stárnoucího kancléře a litomyšlského biskupa. Nebylo obecně běžné, aby králové do biskupské volby zasahovali, ale vzhledem k nadstandartním vztahům s biskupem Přeclavem byla realita jinde a císař cítil potřebu svého kandidáta nominovat. Kanovníky byl nakonec zvolen „jejich" děkan Dětřich, ale biskupem se nestal, protože se nedočkal potvrzení od papeže Řehoře XI. († 1378). Velmi záhy se pak Dětřich připojil k avignonskému vzdoropapeži, čímž se definitivně ze hry vyřadil sám. Po delších průtazích byl nakonec skutečně dosazen Jan ze Středy, ale kapitula jeho volbu potvrdila až v roce 1380, tedy dva roky po císařově smrti. Biskup Jan měl velmi těsné vazby k Vratislavsku, byl mimo jiné kanovníkem v kolegiátním kostele sv. Kříže ve Vratislavi a byl více než vhodným kandidátem na danou funkci. Situace se však znovu zkomplikovala 23. prosince 1380, kdy Jan ze Středy zemřel.[8]

Pro širší kontext je třeba zmínit, že tento konflikt měl mnohem více vrstev než jenom otázku volby nového biskupa. Odrazilo se v něm také dlouhodobé společenské napětí ve městě Vratislavi a zejména mocenskohospodářské soupeření biskupské kapituly a města. A byly to právě naznačené vnitřní neshody, které na konci roku 1380 vedly k eskalaci letitých sporů. Tuto rovinu proto nelze opomenout, byť je pro tuto studii stěžejní tradiční perspektiva církevní, tedy nazírání konfliktu coby rozepře mezi českým králem a vratislavskými preláty.

7 Biskup několik let zastával funkci královského kancléře a na panovnickém dvoře působil až do roku 1361, kdy odešel na odpočinek. Starší bádání soudilo, že se tak stalo z politických důvodů, nicméně je možné, že stárnoucí biskup již zkrátka nestačil na zastávání dvorských funkcí, a mohla se projevit i prostá nechuť v pokročilém věku do Prahy cestovat. K osobě biskupa viz C. Grünhagen: Przeclaw v. Pogarell, s. 541–545; A. Rüther: Przeclaus von Pogarell, s. 13–17; M. Holá: Vztahy českých králů, zejména s. 82–88.

8 K celé vratislavské kandidatuře Jana ze Středy a pro širší kontext zejména viz M. Bláhová: Kandidatura Jana ze Středy, s. 86–104, s odkazy na další zahraniční literaturu. Autorka na s. 99 vyslovila dokonce pochybnosti o podpoře kandidatury císařem Karlem, jenž se dá doložit pouze z formulářové sbírky Janových listin, které se zdají být neautentické. Janovo prosazení na vratislavský stolec si lze z mého pohledu bez císařovy přímluvy jen stěží představit.

KRÁLOVSKÁ NÁVŠTĚVA VE VRATISLAVI A ZAČÁTEK SPORU DVOU VÁCLAVŮ

Pomyslnou jiskru budoucí ostré rozepře zažehla na konci roku 1380 na první pohled nevinná dodávka několika soudků svídnického piva, které nechal katedrální kapitule dovézt do Vratislavi kníže Ruprecht Lehnicko-Břežský z důvodu blížícího se svátku Narození Páně. Za normálních okolností by asi tento dar nezpůsobil tolik pozornosti, nicméně vévodův bratr, Jindřich Lehnický, byl tou dobou děkanem v tamní biskupské kapitule, se kterou mělo město trvalé neshody, zejména hospodářského charakteru. Jindřich byl mimo jiné tou dobou administrátorem vratislavského biskupství.[9] K tomu všemu již v církevních kruzích pár měsíců rezonovala kandidatura dalšího člena rodiny, Václava II. Lehnického, někdejšího biskupa v Lebusu (dnes Lubusz), na uprázdněný biskupský stolec.[10] Ona dodávka oblíbeného piva ze Svídnice však znamenala zásah do obchodních výsad města, a to zejména do mílového práva, které si město bedlivě střežilo. Povoz s pivem byl proto zastaven před Mikulášskou bránou, tedy ještě před vstupem do města, a poté na přímý příkaz vratislavských konšelů byly sudy s pivem místními vojáky zkonfiskovány. Jednání radních samozřejmě pobouřilo děkana Jindřicha Lehnického a celou biskupskou kapitulu, a proto se rozhodli 7. ledna roku 1381 nad neposlušným městem vyhlásit interdikt, který znamenal zákaz bohoslužeb a církevních obřadů v celé Vratislavi.[11] Městu nepomohla ani stížnost u hnězdenského arcibiskupa, kterou mu zaslali 25. ledna. Kanovníci záhy v oprávněné obavě město opustili a přesuli se do biskupského sídla v Nise, kde podle všeho zvolili Václava Lehnického biskupem.[12] Ten se ale po celý zbytek roku z jasných důvodů v pramenech objevoval pouze jako administrátor vratislavské diecéze.[13]

Pokud se do této chvíle můžeme na konflikt dívat jako na vnitřní rozepři mezi vratislavskými duchovními a městem, zejména o hospodářské výsady, tak s uskutečněnou volbou nabyl celý konflikt úplně jiného rozměru. Kapitula totiž neměla potvrzení volby od papeže a také nevzala v potaz přání

9 Na tomto postu je opakovaně doložen mezi lety 1379–1381, viz APW, Rep. 102, sign. 50, 51 a 52; W. Schulte: *Die politische Tendenz*, s. 93.

10 Všichni výše zmínění byli synové Václava I. Lehnického († 1364), který se rozhodl nedělit již tak velmi malé knížectví mezi své čtyři syny a vše odkázal pouze nejstaršímu Ruprechtovi. Zbylí tři synové (Boleslav, Václav II. a Jindřich) se vydali na církevní dráhu. Srov. M. Čapský – D. Prix: Slezsko v pozdním středověku, s. 317–321.

11 Viz C. Grünhagen: König Wenzel, s. 265, č. 5 (jedná se o insert v listině z 15. září 1381).

12 Ibidem, s. 242–243. Též srov. J. Spěváček: *Václav IV.*, s. 141; C. Buśko a kol.: *Historia Wrocławia*, I, s. 160; M. Čapský – D. Prix: Slezsko v pozdním středověku, s. 313–314.

13 APW, Rep. 102, sign. 51; ibidem, Rep. 76, sign. 77 (89 a); ibidem, Rep. 66, sign. 291 (291a); W: Schulte: *Politische Tendenz*, s. 93, uvádí Václava Lehnického na postu administrátora už ke 30. lednu 1381. Srov. J. Mandziuk: *Historia kościoła katolickiego*, I/2, s. 47.

českého krále, který se po vzoru svého otce snažil prosadit vlastního kandidáta, a to Ondřeje z Dubé. Starší česká historiografie ztotožňovala tuto osobu s dlouholetým sudím, mistrem komory a právním znalcem, šlechticem Ondřejem z Dubé († 1412/1413), jehož politický profil a angažovanost však příliš na biskupskou kandidaturu nesedí. Spíše se zdá, že se jednalo o jiného stejnojmenného příslušníka rozvětvené rodiny pánů z Dubé, o kterém však nevíme nic bližšího.[14] Co je naopak jisté, je to, že jmenování kandidáta jistě proběhlo na přímluvu vratislavského hejtmana Těmy ml. z Koldic († 1383), který měl na pražském dvoře velký vliv. Vzhledem ke vznětlivé povaze Václava IV. je téměř jisté, že ho zprávy o volbě nového biskupa musely velmi rozladit. Tento konflikt spadá do doby, kdy král praktikoval poměrně aktivní politiku, a proto se záhy rozhodl do Vratislavi osobně zajet a do celé věci zasáhnout, zřejmě i na naléhání vratislavských radních a hejtmana Těmy.[15]

Král dorazil do Vratislavi v létě roku 1381, tedy zhruba šest měsíců po vyhlášení interdiktu nad městem, který trochu překvapivě nebyl odvolán ani po jeho příjezdu. Tím byla narušena ceremoniální rovina královy návštěvy, protože nebyl uvítán, jak se slušelo a patřilo, nota bene, když se jednalo o jeho první oficiální návštěvu ve městě po usednutí na trůn.[16] Zřejmě ještě v den svého příjezdu se snažil král přimět děkana Jindřicha a kapitulu k odvolání interdiktu, ale nepochodil. Proto záhy sáhl k razantnímu opatření a v noci z 28. na 29. června nechal vojensky obsadit většinu církevních majetků ve městě i okolí a zkonfiskoval je. O všech těchto událostech nás barvitě informuje soudobá kronika hnězdenského arcidiákona Jana z Czarnkowa, mapující roky 1370–1384. Byť je dílo laděno poněkud tendenčně, protože kronikář psal na objednávku polského krále Vladislava, lze z relace získat zajímavé informace, zejména ve vztahu k církevním hodnostářům.[17] Král ihned po zabrání biskupských majetků požádal některá slezská knížata, aby neposkytovala útočiště uprchnuvším duchovním, kteří postupně z města ze

14 Tak soudí i V. Štěpán: *Moravský markrabě Jošt*, s. 163. Například F. M. Bartoš: *Čechy v době Husově*, s. 31–32 a J. Spěváček: *Václav IV.*, s. 141, ztotožňují kandidáta na biskupa s oním právním znalcem Ondřejem, což se mi zdá silně nepravděpodobné.

15 Město Vratislav patřilo k trvalým oporám českého krále již od dob Jana Lucemburského a velmi profitovalo z královských milostí, což platilo i opačně vzhledem k finančním příjmům, které od města plynuly do královské poklady. M. Goliński na to konto trefně podotkl, že „stejně tak, jako v minulosti, sloužil panovník jako opora pro obyvatele města", viz C. Buśko a kol.: *Historia Wrocławia*, I, s. 160 (překlad autorky).

16 K ceremoniálnímu rozměru celé návštěvy nejnověji T. Dufková: Adventus regis.

17 V nedávné době se na tuto rovinu Jankovy kroniky zaměřil D. Misiejuk: Konflikt króla czeskiego Wacława, s. 111–115, kde autor stručně popsal kronikářské záznamy o vratislavských duchovních v době návštěvy panovníka ve městě (1381), ale příliš je nezasazuje do širšího kontextu. Jankova kronika má celkem 10 rukopisů, mezi nejznámější patří tzv. *Rękopis Stanisława Augusta* (1450), uložen v BN, Warzsawa, sign. III 3001; a dále *Kodeks Sędziwoje z Cechly*, uložen v Biblioteka Książąt Czartoryskich, Kraków, sign. 1310; *Kronika Jana z Czarnkowa*, s. 601–758, zejm. s. 695–697; a polský překlad *Kronika Jana z Czarnkowa*, s. 95–98.

strachu utíkali a údajně se schovávali i v okolních lesích. Václavův rozkaz zcela nepřekvapivě nerespektoval kníže Ludvík Lehnicko-Břežský, strýc výše zmíněných lehnických knížat, a král proti němu musel zasáhnout vojensky. Posádka panovníka i samotný král se ve Vratislavi zdrželi zhruba do poloviny července 1381, po tu dobu však nedošlo k žádnému posunu v jednání.[18]

Král si po návratu do Prahy stěžoval u papežské kurie a žádal Urbana VI., aby do Vratislavi poslal svého legáta, který by se postaral o zrušení interdiktu a nastolení smíru ve městě. Papež tak skutečně učinil a již 13. srpna 1381 pověřil kardinála Pilea, aby věc urovnal.[19] Další vývoj pak naznačuje, že králův razantní zásah zafungoval, protože rozkolísal názory některých členů kapituly, kteří se pomalu vraceli do města. Tato skupinka se záhy postavila do opozice vůči biskupu Václavovi Lehnickému a snažila se nastolit mír ve Vratislavi sama. Tou dobou snad dorazil do města také papežský nuncius Tomáš, toho času lucerský biskup, pověřený papežem urovnat spory. Vyslanec poté, co se městská rada zavázala dodržovat všechna církevní ustanovení a právo, konečně zrušil interdikt nad městem. Učinil tak podle všeho i se souhlasem některých přítomných kanovníků a jiných duchovních 15. září 1381.[20] Zda byl interdikt zrušen okamžitě, však nevíme. O nejistotě a neinformovanosti svědčí i list vratislavského arcijáhna Mikuláše z 27. prosince 1381, který píše nejmenovanému slezskému knížeti o tom, že neví nic bližšího o jmenování biskupa Václava do úřadu a ani o tom, kdo a kdy zrušil interdikt nad městem. Z listu se pouze dozvídáme, že se někteří kanovníci již vrátili do Vratislavi a jistý Habart byl poslán do Říma na jednání s papežem.[21]

JEDNÁNÍ O SMÍRU

Nový rok 1382 pak přinesl významný posun v celém konfliktu a konečně se podařilo dosáhnout větších kompromisů. Kardinál Pileus v březnu 1382 ustanovil smírčí komisi složenou z pražského arcibiskupa Jana z Jenštejna († 1400), olomouckého biskupa Petra Jelita († 1387) a lucerského biskupa Tomáše. Tito mužové měli nyní převzít odpovědnost za řešení situace v rozhádané Vratislavi. Kardinál tak učinil z důvodu neodkladné záležitosti, kvůli

18 Například C. Grünhagen: König Wenzel, s. 245–250; W. Schulte: *Die politische Tendenz*, s. 121–122; J. Spěváček: *Václav IV.*, s. 141; M. Čapský – D. Prix: Slezsko v pozdním středověku, s. 315; nejnověji T. Dufková: *Korunní země*.

19 APW, Rep. 107, sign. 26; regest viz C. Grünhagen: König Wenzel, č. 7, s. 265.

20 Regest viz C. Grünhagen: König Wenzel, č. 8, s. 265.

21 Viz *Codex Diplomaticus Silesiæ*, V, s. 316. Pro širší kontext srov. C. Grünhagen: König Wenzel, s. 251–253; W. Schulte: *Die politische Tendenz*, s. 124–129; C. Buśko a kol.: *Historia Wrocławia*, I, s. 160.

které musel odjet do Říma a nemohl se záležitosti více věnovat.[22] Do celé situace se pak na jaře 1382 znovu vložil Václav IV., který mezitím zaujal vůči biskupu Václavovi a katedrální kapitule smířlivější postoj, protože si jistě uvědomoval, že jinak k dohodám nedojde. Dne 7. května 1382 král konfirmoval starší listiny Karla IV., Jana Lucemburského a Jindřicha Vratislavského a potvrdil vratislavskému biskupství všechna práva a privilegia, což lze hodnotit jako vstřícný krok.[23] Panovník však tyto milosti nerozdával zadarmo a ve svých dalších listinách požádal kapitulu, aby na své náklady nechala opravit hradby na tzv. Tumském ostrově, kde do roku 1319 sídlil vratislavský kníže, který ale přesídlil na druhý (levý) břeh Odry, a tak toto území zůstalo výhradně v rukou biskupství. Do Václavových ustanovení byl zahrnut i výše zmíněný hrad, který král nařídil přebudovat na panovnickou rezidenci.[24] O pár dní později se král vyjádřil také k otázce dovozu piva, které zažehlo jiskru celého konfliktu. Václav IV. povolil vratislavské kapitule dovážet do města ono svídnické pivo, ovšem výhradně pro své potřeby, a zakázal jeho prodej či šenkování jinde ve městě. O své vůli informoval také vratislavského hejtmana Těmu z Koldic a městské radní, kteří měli dohlédnout na plnění jeho vůle a případně potrestat ty, kteří se tomuto nařízení protivili.[25]

Konečně 27. května 1382 jmenovaní administrátoři vratislavské diecéze a blízcí dvořané krále Jan Hánek Brunův († 1407/1409) a Mikuláš z Riesenburka († 1397)[26] uznali se souhlasem celé kapituly Václava IV. jako nejvyššího pána a patrona vratislavské diecéze a slíbili mu svou věrnost a poslušnost. Král vzal záhy celé biskupství pod svou ochranu do doby vyřešení sedisvakance, tedy do doby ustanovení nového biskupa. Kapitula naopak vyjádřila souhlas s možnými investicemi do fortifikace Tumského ostrova a otázku přestavby starého piastovského paláce nechala zcela na králově uvážení.[27] Ještě nějakou dobu však trvalo, než došlo k finálnímu potvrzení Václava Lehnického v biskupském úřadu. Jako vratislavský biskup se sice Václav poprvé v pramenech objevil již 4. července 1382,[28] ale konečné ustavení přišlo až o něco později. Mezitím žádal papež Urban VI. krále Václava o souhlas s tímto řešením.

22 APW, Dokumenty miasta Wrocławia, sign. 670. V listině je inzerována i listina papeže Urbana VI. ze srpna 1381.

23 Viz Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu, sign. C 20; srov. T. Dufková: *Korunní země*, Katalog, s. 273, č. 36.

24 Viz Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu, sign. A1; regest viz T. Dufková: *Korunní země*, č. 37, s. 273–274. Srov. C. Grünhagen: König Wenzel, s. 253–255; W. Schulte: *Die politische Tendenz*, s. 129–135; C. Buśko a kol.: *Historia Wrocławia*, I, s. 160–161.

25 Dochováno pouze v opisech, viz T. Dufková: *Korunní země*, Katalog, č. 41, s. 274.

26 Mikuláš byl předním dvořanem Václava IV. a lze mu jednoznačně přičíst největší zásluhy za vyřešení konfliktu, viz J. Spěváček: *Václav IV.*, s. 141.

27 *Urkunden zur Geschichte*, č. 298, s. 343–345.

28 Jednalo se o biskupovu listinu vydanou v Nise, která se týkala konfirmace starší listiny administrátorů z roku 1380, viz C. Grünhagen: König Wenzel, č. 15, s. 267–268 (editováno z mladšího kopiáře biskupských listin).

Pokud by jmenování nového biskupa narazilo v Čechách na odpor, měl král jmenovat povolanější osobu. Václav IV. však s žádnými protinávrhy nepřišel, a proto již nic nebránilo uvedení lehnicko-břežského knížete do biskupského úřadu.[29]

Neméně důležité bylo i osobní narovnání mezi lehnickými knížaty a Václavem IV., ke kterému došlo o vánočních svátcích roku 1382. Na Štědrý den již řádně jmenovaný biskup Václav Lehnický kvitoval svého jmenovce ze zaplacení staršího dluhu 4 000 hřiven, který měl z části u kapituly sám císař Karel IV. a z části se jednalo o výdaje administrátorů v době sedisvakance. Václav Lehnický se také zavázal danou částku již více neupomínat.[30] Václav IV. si zřejmě finančně vypomohl u slezských knížat, které požádal o půjčku 1 000 hřiven. Výběrem peněz pověřil Jíru z Roztok, svého podkomořího. Část dluhu mu byla biskupem zřejmě odpuštěna, což byla běžná politická praxe.[31] Zajímavý je v tomto ohledu také notářský instrument, který nechal sepsat Mikuláš z Riesenburka 26. prosince 1382, zřejmě s cílem státoprávně zafixovat podřízenost biskupství českému králi jednou provždy. Listina obsahuje celkem pět inzerovaných listin biskupa Přeclava z Pohořelé, a to písemnosti z let 1342, 1344, 1345 a dvě listiny z roku 1358, které všechny nezpochybnitelně deklarují příslušnost vratislavské diecéze k České koruně.[32] V lednu 1383 pak biskup Václav Lehnický nejprve konfirmoval listinu vratislavských administrátorů z konce května roku 1382 a posléze slíbil za sebe i své nástupce, že nikdy neuzavře spojenectví proti České koruně a jejímu králi, a zároveň zrušil jakékoliv stávající spolky jdoucí proti zájmům Koruny.[33]

Zcela zásadní jsou pak listiny lehnických knížat z 6. ledna 1383, které znamenaly stabilizaci vztahů s Václavem IV. Biskup Václav spolu s bratry Boleslavem a Ruprechtem, a také jejich strýc Ludvík Lehnicko-Břežský se synem Jindřichem, společně deklarovali, že knížectví vratislavské, spolu s městy Vratislaví, Slezskou Středou a Namyslovem, ale také knížectví svídnicko-javorské i se všemi lény, náležejí do svazku České koruny (*Crone zu Behm*). Opětovně se všichni vzdali jakýchkoliv nároků na tato území ve prospěch českého krále Václava IV., s výjimkou země a města Němčí, které drželi jako zástavu. Kníže Ludvík pak ještě samostatně deklaroval svou věrnost a poslušnost Václavovi, jeho nástupcům i České koruně a uznal lenní podřízenost králi.[34] Je

29 Urbanova listina z 8. července viz MV V, č. 81, s. 63. Srov. C. Grünhagen: König Wenzel, s. 253–255; W. Schulte: *Die politische Tendenz*, s. 129–135; C. Buśko a kol.: *Historia Wrocławia*, I, s. 160–161.

30 C. Grünhagen: König Wenzel, č. 17, s. 267–268.

31 APW, Dokumenty miasta Wrocławia, sign. 673. Viz T. Dufková: *Korunní země*, Katalog, č. 40, s. 274.

32 Viz *Urkunden zur Geschichte*, č. 229, s. 345–356.

33 NA, AČK, sign. 1242 a 1243. Podobné znění má i nedatovaná listina se sign. 1246 A, která vznikla zřejmě o něco později, možná jako ověřený opis.

34 NA, AČK, sign. 1245 a 1246.

možné, že tak učinila i ostatní knížata, ale jejich listiny se nedochovaly. Král Václav jim na oplátku potvrdil všechny jejich majetky a léna.[35]

Výše popsaný konflikt lze tak co do způsobu řešení hodnotit veskrze pozitivně a je to další důkaz aktivní a pragmatické politiky Václava IV. v osmdesátých letech 14. století. Jako trochu přehnané lze hodnotit královo chování v době jeho několikadenního pobytu ve Vratislavi v roce 1381, kdy došlo k násilnému rabování a drancování biskupských a církevních statků, byť plenění nepřátelského území patřilo ke středověkým zvyklostem. V podstatě se v tomto případě jednalo o promyšlenou demonstraci moci. Král se cítil uražen na svém majestátu, protože plošně platící interdikt mimo jiného znemožnil uskutečnění některých rituálů při jeho přivítání a znamenal také neúčast nejvyššího kléru na ceremonii, což Václava IV. popudilo. Konflikt měl také hospodářské důsledky, protože panovník přiřkl biskupské kapitule právo na dovoz svídnického piva, byť jen k vlastní potřebě, čímž ale byli oslabeni právovárečníci ve Vratislavi, kteří přišli o významný zdroj svých příjmů, což i do budoucna udržovalo trvalé napětí.

Nový biskup Václav Lehnický pak zastával svůj úřad velmi dlouho, vlastně téměř po celou dobu vlády Václava IV., a to až do roku 1418. Vzájemný vztah obou mužů však nikdy nepřerostl v bližší přátelství, spíše šlo z obou stran o pragmatickou toleranci, byť se oba Václavové již nikdy nedostali do žádného obdobného konfliktu. Normalizaci vztahů dokládá například spor lehnicko-břežských knížat z let 1409–1414, kdy se panovník postavil na biskupovu stranu, a nabídl se dokonce i jako smírce, pokud by jím jmenovaní královští zástupci při řešení dědičného sporu knížat neuspěli.[36] Nezdá se však, že by měl biskup na královském dvoře v Praze větší vliv.[37] Roku 1418 byl biskup vystřídán Konrádem IV. Olešnickým († 1447), dalším významným domácím velmožem a potomkem slezských Piastovců. Konrád již na jaře roku 1420 složil spolu s ostatními slezskými knížaty lenní hold Zikmundovi a zařadil se mezi královy spojence. To je ovšem už trochu jiný příběh.[38]

35 Originály listiny jsou dnes ztraceny, srov. T. Dufková: *Korunní země*, Katalog, s. 276, č. 53 a 54. Srov. také M. Čapský – D. Prix: Slezsko v pozdním středověku, s. 315.

36 Viz králova listina z 19. února 1414, NA, AČK, sign. 1453. Srov. M. Čapský – D. Prix: Slezsko v pozdním středověku, s. 319–320.

37 K životu a episkopátu biskupa Václava Lehnického alespoň K. Kastner: *Breslauer Bischöfe*, s. 19; J. Kopiec: Wenzel, Herzog von Liegnitz, s. 112–113; J. Mandziuk: *Historia kościoła katolickiego*, I/2, s. 45–51.

38 Systematičtější výzkum k osobnosti biskupa, pokud je mi známo, zatím chybí, srov. alespoň C. Grünhagen: Konrad, Bischof von Breslau, s. 572–576; J. J. Menzel: Konrad IV., Herzog von Oels, s. 502–503. K rodině také M. Čapský – D. Prix: Slezsko v pozdním středověku, s. 327.

ZÁVĚR

Závěrem je třeba říci, že s nástupem Václava Lehnického byl zaveden pro české krále nepříliš výhodný precedens, tedy že má vratislavský biskupský stolec a úřad náležet příslušníkům domácích slezských knížat. Panovník by tak ztratil možnost do budoucna do volby více zasáhnout, což by znamenalo jednoznačný odklon od stávající lucemburské politiky. Ve hře tak zůstala pouze papežská provize, jež byla ale ve finále rozhodující a která možný prostor pro jednání českého krále otevírala. Kapitula si mohla zvolit, koho chtěla, záleželo však jenom na papeži, komu provizi udělí a koho potvrdí. Tradice „domácích“ kandidátů však byla dodržena pouze u dvou následujících vratislavských biskupů, tedy u Konráda Olešnického a Petra II. Niského († 1456), protože po polovině 15. století na vratislavský stolec usedl příslušník české šlechty Jošt II. z Rožmberka († 1467). Minimálně pro období vlády posledních Lucemburků se však v úřadu domácí knížata jednoznačně prosadila, a i proto je nutné uzavřeným dohodám obou Václavů a lehnických knížat z osmdesátých let 14. století přikládat velký význam. Ujednání totiž vyjasňovala vzájemné vztahy a pozici českého krále coby suveréna a lenního zeměpána České koruny, přičemž jeho nadřazenost měla platit i pro samotné vratislavské biskupství. Do interních záležitostí však Václav IV. nijak nezasahoval, podobně jako v ostatních korunních zemích. Do značné míry tedy zůstala „popská válka“ spíše anomálií a byla odrazem individuálních ambicí obou Václavů, kteří nakonec svoje vztahy normalizovali. Bylo by zajímavé zkoumat blíže osobu vratislavského biskupa i v dramatickém období husitských bouří, což by umožnilo přinést ucelenější pohled na vztah českého krále a biskupa za vlády Lucemburků. To ovšem přesahuje zadaný rámec tohoto zamyšlení.[39]

39 Tato kapitola vznikla ve Filosofickém ústavu AV ČR, v. v. i., za finanční podpory Grantové agentury České republiky v rámci projektu č. 26-22224S „The Power of Speech. Dimensions of Verbal Violence in the Time of George of Bohemia“.

JE VHODNÉ HOLDOVAT KACÍŘSKÉMU KRÁLI?
SVĚDECTVÍ RÉTORICKÉ PŘÍRUČKY *ARS ORATORIA*

VÁCLAV ŽŮREK

Rychlá volba českého krále Jiřího z Poděbrad uspořádaná českými stavy na Staroměstské radnici v Praze 2. března 1458 nebyla přijata ve všech částech zemí Koruny české se souhlasem. Politické elity vedlejších zemí, zejména Horní Lužice a Slezska, nebyly ochotné volbu Jiřího respektovat, ale tento postoj se postupně proměňoval. Nejotevřeněji se odpor proti přijetí krále projevil ve Vratislavi, největším městě Slezska. Politická reprezentace města odmítala přijmout krále Jiřího za svého vládce a holdovat mu a hledala podporu ve své pozici u univerzálních autorit, císaře a především papeže. Nicméně nově zvolený papež Pius II. (Enea Silvio Piccolomini) se soustředil především na otázku organizace vojenského protitureckého zásahu, a jelikož si mnoho sliboval právě od zapojení Jiřího z Poděbrad, jeho pozici legitimního vládce zpočátku naopak podporoval. Jelikož tedy v době volby a v prvních letech po ní byl Jiří respektován římskou kurií, snažil se papež Vratislav s králem smířit a teprve později, s postupující nespokojeností s počínáním českého krále se slezská metropole stala naopak opěrným bodem odporu proti „kacířskému" králi v rámci České koruny.[1]

O postoji města Vratislavi jsme informováni z mnoha zdrojů, stejně jako o vnitřních politických rozporech, které proti sobě stavěly radu města, církevní představitele i hospodářské elity, jako byli představitelé cechů a obchodníci. Nicméně radikální postoj spočívající v odmítání Jiřího se prosadil mimo jiné i kvůli vzestupu autority tzv. strany kazatelů, v jejímž čele můžeme identifikovat oblíbeného kazatele Mikuláše z Tempelfeldu. Právě on velmi hlasitě projevoval protičeské a protihusitské postoje, které obratně zformuloval ve třech traktátech, v nichž zdůvodnil neplatnost Jiřího královské volby.[2]

Ve vnitropolitické rozpravě města, ale také v politické komunikaci mezi Vratislaví, římskou kurií i pražským dvorem, případně dalšími politicky zainteresovanými stranami, se opakovaně objevují výhrady proti legitimitě krále Jiřího, a tudíž správnosti postoje Vratislavi. Šlo o téma, které vyvolávalo

1 K Vratislavi a odmítání krále Jiřího viz A. Bachmann: *Böhmen und seine Nachbarländer*; R. Koebner: *Der Widerstand Breslaus*; R. Urbánek: *Věk poděbradský*, III, s. 515–594; V. Filip – K. Borchardt: *Schlesien, Georg von Podiebrad und die römische Kurie*.

2 J. Drabina: *Rola argumentacji*; idem: Nikolaus Tempelfeld von Brieg; M. Čapský: *Město pod vládou kazatelů*, s. 79–103.

velkou pozornost soudobých politiků i vzdělanců. Potřebu formulovat argumenty proti kacířskému králi nalezneme v této době také v řadě pramenných svědectví, kde působí spíše překvapivě. Nicméně, jak připomněla právě Blanka Zilynská ve stejném historickém kontextu, velké dějiny sestávají vedle slavných vítězství a děl slovutných vzdělanců také z drobných příběhů méně známých osob a rovněž šíření okrajových textů.[3]

Jedním takovým svědectvím, jež se vyjadřuje k postavení Vratislavi v době po královské volbě roku 1458 a především k otázce, zda by město mělo holdovat Jiřímu z Poděbrad vzhledem k jeho komplikované situaci coby nekatolického krále, je poněkud překvapivě rétorická příručka zvaná obvykle v katalozích rukopisů i odborné literatuře *Ars oratoria*.

RÉTORICKÁ PŘÍRUČKA *ARS ORATORIA*

Její autor sestavil tuto pragmatickou příručku jako návod, jak vystavět řeč, která mohla mít trojí základní účel neboli druh (*genus*). Dílo rozlišuje tři základní druhy řeči – buď šlo o politickou řeč se záměrem přesvědčit o správnosti nějakého postoje (*genus deliberativum*), nebo šlo o řeč určenou k oslavě či pochvale někoho (*genus demonstrativum*), případně mělo jít o řeč soudní (*genus iudiciale*), která měla intenci přesvědčit posluchače o vině či nevině daného člověka.[4]

Latinské dílo *Ars oratoria*, někdy též zvané *Tractatus de arte oratoria* (incipit *Si quid rhetorice dicere volumus*) se dočkalo rozšíření zejména ve střední Evropě v širším slova smyslu, v současnosti je známo z nejméně 23 opisů v originálním latinském znění.[5] Zřejmě o ně byl zájem, neboť bylo navíc také čtyřikrát vydáno tiskem ještě před koncem 15. století (Deventer 1485, Paříž 1485, Basilej 1490 a Lipsko 1498).[6] Dílo bylo rovněž záhy přeloženo do němčiny, přičemž tento překlad se dochoval v jediném opise.[7]

Hlavní ambicí sepsání textu tedy bylo především zprostředkovat řečnické umění, jak dosáhnout přesvědčivě vystavěné argumentace, a proto autor vymezil základní postup kladení argumentů s případným užitím příkladů,

3 B. Zilynská: Mezi řeholí, politikou a privátem.

4 Tímto textem se zabývá jediná specializovaná studie V. Hacker: Ars oratoria deutsch, která představuje primárně rozsáhlý komentář k edici středověkého německého překladu.

5 S mnohými chybami a záměnami knihoven, ale přesto nejúplnější výčet lze nalézt zde: https://www.mirabileweb.it/title/ars-oratoria-title/170498. Přehled opisů přináší také V. Hacker: Ars oratoria deutsch, s. 253–254. Údajná válečná ztráta původně zhořeleckého rukopisu neplatí, neboť se rukopis dnes nachází v Univerzitní knihovně ve Vratislavi (BU, Wrocław, Mil IV 83). Za tuto informaci vděčím Adamu Poznańskému.

6 Viz V. Hacker: Ars oratoria deutsch, s. 254.

7 Německý překlad byl vydán ibidem, edice na s. 276–288. Srov. také popis rukopisu v téže studii, z něhož vyplývá, že se jedná o jeden list slepený ze dvou listů.

exempel či vzorových řečí, které měly osvětlit jeho návod. Specifikem tohoto díla je jednak stručnost a jednak důraz na přesvědčivost, proto je text v některých opisech pojmenován jako umění přesvědčovat (*ars persuadendi*).[8] Návod sám je jasně strukturovaný a jednotlivé opisy se liší především vloženými ukázkovými řečmi.

Aby byla řeč přesvědčivá, má být její struktura následující – nejprve řečník přednese návrh (*propositio*), na němž pak musí postupně demonstrovat jeho přednosti, tedy že je spravedlivý, legitimní, užitečný, čestný, možný, nezbytný atd. (konkrétně *iustum, legitimum, vtile, honestum, iocundum, facile, possibile, necessarium*). Následně musí přednést argumenty ve prospěch svého návrhu (*rationes*) a vzorové řeči, které podpoří jeho postoj mimo jiné díky analogickým situacím, řečník navíc doplní svou argumentaci příklady z minulosti, exemply, ale také přirovnáními ze zvířecí říše. Výklad uzavírá závěr (*conclusio*, *epilogus*), který má posluchače definitivně přesvědčit.

Z hlediska obsahu není řečnická příručka nijak komplikovaná, nicméně zásadní roli hrají právě do textu vložené vzorové řeči, kterými se jednotlivé varianty textu liší a které způsobují, že je textová tradice příručky *Ars oratoria* velmi nepřehledná. Některé vzorové řeči byly navíc poměrně rozsáhlé, neboť chtěly demonstrovat humanistickou eleganci. Zároveň mnozí čtenáři oceňovali právě tyto pasáže. Aniž bychom se zde věnovali všem variantám, můžeme zmínit například ukázku deliberativní řeči o tom, že je potřeba uzavřít mír s Pyrrhem (inc. *Pacem cum Pirro censeo esse faciendum*), což je zjevně narážka na známou postavu antického krále. Co se týče oslavných řečí, pak asi nejoblíbenější z nich byla v některých variantách vložená oslavná óda na německého šlechtice a příznivce humanismu Kiliána z Bibry (inc. *Nihil enim dignius nihil optatius*) nebo řeč oslavující sňatek Stephana Flisca (inc. *Qui morem hunc instituere sapientissimi viri*).[9]

Z většiny vložených vzorových řečí je díky antickým námětům i rétorickým obratům zřejmý vliv humanistických myšlenkových proudů, které se právě v době kolem poloviny 15. století začínaly šířit z Itálie do střední Evropy. Ostatně právě do této doby krátce po polovině století můžeme datovat sepsání textu.

Počátky šíření humanismu v říšském učeneckém prostředí jsou spojeny se jménem Petra Ludera (kolem 1415–1472), jehož jméno se objevuje rovněž v některých opisech *Ars oratoria* a je velmi pravděpodobně svázáno s jeho osudem, resp. možná i s jednou z textových variant, jak uvidíme dále. Proto stojí tento pozoruhodný muž za zmínku. Peter Luder studoval na univerzitách v Itálii, konkrétně v Padově a Ferraře, kde se zejména u svého učitele Guarina

8 Viz níže mnichovský a vatikánský rukopis.

9 Vzorová humanistická oslava Kiliána z Bibry byla samostatně editována: Rede auf Kilian von Bibra.

z Verony seznámil s humanismem a podlehl vášni pro čtení antických textů a jejich výklad, stejně jako nabyl přesvědčení, že latina starého Říma by měla být vzorem současným básníkům i spisovatelům a vzdělancům obecně. Pln těchto ideálů se roku 1456 vrátil do německé části Říše, konkrétně do Heidelbergu, kde se snažil tyto myšlenky šířit. Nedařilo se mu však trvaleji se prosadit na univerzitě, byť měl i jistou podporu falckraběte Fridricha Vítězného. Podařilo se mu nějaký čas živit se přednáškami, na kterých přibližoval zájemcům z řad studentů krásy antické poezie, historiografie i rétoriky, ale odpor profesorů z artistické fakulty proti novotám humanistické vzdělanosti byl příliš velký. Zkusil své štěstí i na dalších univerzitách, v letech 1460–1462 učil na univerzitě v Erfurtu a také v Lipsku, ale ani zde se mu příliš nedařilo – dostával se do sporů s vyučujícími, ale zároveň zde našel některé věrné žáky. Následně se Luder vrátil do Itálie a v Padově vystudoval medicínu, která mu pomohla zajistit pohodlnější živobytí. Po studiu si našel místo na nově založené univerzitě v Basileji, kde pobyl čtyři léta. Po krátkém angažmá v diplomatických službách byl pozván na univerzitu v Prešpurku (nynější Bratislavě), kam však nejspíš ani nedorazil. Poslední léta svého života (1470–1472) vyučoval na univerzitě ve Vídni. Je tedy zřejmé, že prošel většinou německých univerzit a měl možnost své ideje šířit mezi mnoha studenty. Možná i proto bývá jeho vliv na šíření humanismu v německojazyčném prostředí vzdělanců považován za velmi významný.[10]

Již od publikování průkopnické studie o Peteru Luderovi z pera Wilhelma Wattenbacha je mezi jeho díla počítán také spis *Ars oratoria*.[11] Důvodů je několik – jednak se text nachází v rukopise, který je považován za Luderův autograf, dnes uložený v Cambridge,[12] dále je v rukopisech jedné redakce textu explicitně zmíněno, že autorem je právě Peter Luder. K těmto rukopisům se ještě blíže vrátíme v kontextu jejich bohemikálního významu. Dalším argumentem pro Luderovo autorství je skutečnost, že tento spis odpovídá myšlenkám, kterými sám Luder lákal studenty na svou přednášku o rétorice na univerzitě v Lipsku v roce 1462. Ohlášení této přednášky, jež mělo zároveň sloužit jako pozvánka, se zachovalo díky Hartmannu Schedelovi, známému lékaři a humanistovi. Schedel byl v Lipsku Luderovým žákem a zachoval ve svém rukopise vícero textů spojených s výukou svého učitele, jehož dokonce věrně následoval na studia medicíny do Padovy.[13] Zmíněné ohlášení přednášky o rétorice je zapsáno v Schedelově mnichovském rukopise, a hned na následujícím foliu začíná příručka *Ars oratoria*.[14] Proto se má v literatuře za

10 Obecně k Luderovi: F. Baron: Peter Luder; idem: *The Beginnings of German Humanism*; R. Kettemann: Peter Luder (um 1415–1472).

11 W. Wattenbach: Peter Luder.

12 UB, Cambridge, cod. Hh 17, fol. 210v-212v.

13 K Schedelovi viz F. Fuchs: Hartmann Schedel (1440–1514).

14 BSB, München, Clm 466, fol. 69v. Text ohlášení vydal L. Bertalot: Humanistische Vorlesungsan-

to, že ohlašovaná přednáška byla základem této příručky, resp. že z ní psaný text vychází. Mimo jiné na to ukazuje nabídka vysvětlení tří druhů projevů (*trium scilicet generum dicendi, deliberatiui demonstratiui videlicet et iudicialis*) stejných jako v díle *Ars oratoria* a také se v ohlášce objevuje pojem *medulla rhetorice* – podstata rétoriky, což je označení, které se v některých rukopisech používá pro celé dílo.

Tuto stručnou příručku lze spojit s pronikáním humanistických myšlenek a principů do střední Evropy, což platilo také pro české země.[15] Na královském dvoře Jiřího z Poděbrad nenacházíme mnoho domácích vzdělanců, kteří by podléhali těmto módním trendům.[16] Tento nedostatek, částečně v kontextu potřeby reagovat na nepřátelskou kampaň proti Jiřímu a argumentovat proti výpadům katolických představitelů, kompenzovali cizinci – můžeme zmínit Antonia Mariniho, Martina Maira a Řehoře z Heimburku, kteří vstoupili do Jiříkových služeb, a poslední dva jmenovaní se podíleli na elegantnějším formulování rétorických obran krále Jiřího.[17] Přes snahu historiků najít rané projevy humanismu na pražském vysokém učení v době poděbradské nelze příliš mluvit o rozsáhlém fenoménu. Jednou z výjimek je mistr Václav z Chrudimi, po němž se zachovalo několik textů, které měly ambici přiblížit se italským vzorům.[18] Rovněž se dochovaly tři rukopisy z jeho osobní knihovny, které příznačně obsahují na straně jedné především díla antických autorů (Cato, Valerius Maximus, Seneca) a současných humanistů (např. Lorenzo Valla, Piccolomini apod.) na straně druhé. Jeden z nich, konkrétně klementinský rukopis I D 12, obsahuje kromě řady drobných rétorických spisů také právě *Ars oratoria* připisované Luderovi.[19] Přitom podle mínění Josefa Truhláře i Františka Šmahela neměl Peter Luder v Čechách dobrou pověst. Tento typ potulného vzdělance a humanisty prý měl na mysli pražský rektor Duchek Mělnický, když ve své rektorské řeči varoval před katolickými nepřáteli univerzity a označoval je za zuřivé větroplachy (*furibondi nebulo-*

---

kündigungen, s. 6–7: „Rem grandem omni labore et precio comparandam omnibus amatoribus quarumcumque eciam scienciarum si quis acquirere velit, hodie hora duodecima ad hospicium Petri luder diuertatur, ubi eius mentem certis conuencionibus percipiet. Si enim auditores gratos condignam ymo paruam pro quantitate rei pecuniam sibi rependentes habebit, omnem medullam rethorice, trium scilicet generum dicendi, deliberatiui demonstratiui videlicet et iudicialis, quibus omnis sermo dirigitur tam sacer quam ciuilis breuibus regulis modis et oracionibus exemplaribus, declarando explicabit ac scriptis mandare pronunciabit. Colligite hortor, dum messis est. Nam me abeunte quod nunc sponte offertur posthac optanti promittet neque dabit nemo."

15 Stále platný přehled tohoto fenoménu nabízí J. Truhlář: *Počátky humanismu*; a F. Šmahel: *Humanismus v době poděbradské*.

16 Viz kapitolu Davida Kozlera Humanista a klerik? Ke sporným otázkám v biografii českého šlechtice, diplomata a kancléře Prokopa z Rabštejna v této knize s. 92–104.

17 B. Zilynská: Dvůr krále Jiřího.

18 F. Šmahel: Počátky humanismu, zejm. s. 546–548.

19 NK, Praha, I D 12, fol. 19r–22r.

nes).[20] Přesto nejen Václav z Chrudimi, ale i další si do svých svodů rétorických a humanistických textů nechávali opisovat, či sami opisovali, také stručnou rétorickou příručku, o níž je zde řeč.[21]

Tím se dostáváme k malé skupině rukopisů, které nejen explicitně uvádějí Petera Ludera jako autora této stručné příručky, ale zároveň mají společné především to, že jako vzorový příklad pro přesvědčovací řeč přinášejí argumenty, proč by město Vratislav nemělo holdovat králi Jiřímu z Poděbrad.

Tato specifická redakce je dochovaná ve dvou rukopisech (dnes v Mnichově a v Římě), které se liší jen konkrétními jazykovými odchylkami, a také v mírně odlišném rukopisu z Vídně.[22] Navíc právě tato verze byla přeložena do němčiny.[23] Rukopisy obsahující zmíněnou latinskou redakci se velmi podobají těm, které se dochovaly i v dalších opisech. Jde zpravidla o svody rétorických děl antických autorů spolu s díly soudobých humanistů 15. století a rétorickými příručkami. V následujícím výkladu se budeme držet znění z mnichovského rukopisu a citovat z něj.

Hned úvodní odstavec prozrazuje mnohé. „Zde následuje umění přesvědčování, s největší umností sestavené z Ciceronových principů mistrem Petrem Luderem, korunovaným básníkem. Díky tomuto umění bude moci kdokoli někoho přesvědčit tak, že nikdo nebude schopen odporovat jeho přesvědčování, což vyjde najevo na užitém příkladu. Neboť neexistuje lepší způsob výuky než předložením příkladů. Totéž umění [Luder] předvedl nebo objasnil na mnoha univerzitách jak mistrům, tak bakalářům i dalším studentům, kteří byli s jeho zbožným a věrným poučením všichni spokojeni a za to vděční, neboť [díky tomu] se rozhodli k činu atd.“[24]

---

20 J. Truhlář: *Počátky humanismu*, s. 47: „Vzhledem k svrchu uvedeným nářkům Duchkovým nemůže býti pochybno, že také u nás v dobách oněch toulali se stěhovaví humanisté sit venia verbo rázu Petra Ludera, hledajíce obživy vyučováním dětí soukromým. Ti k novému učení jedva přičichnuvše a více vynikajíce planým křiklounstvím než skutečným věděním běžnou paedagogikou ovšem povrhovali a representantům jejím na universitě hlučně se posmívali.“

21 Viz další dva opisy v českých knihovnách, Vědecká knihovna, Olomouc, M I 159, fol. 236r–240v (pod titulem *Modus persuadendi seu ars dicendi*) a APH – KPMK, Praha, M 109, fol. 161v-169v.

22 První dva rukopisy obsahují tutéž variantu textu – BSB, München, Clm 4393, fol. 1r–6v; BAV, Città del Vaticano, Pal.lat. 884, fol. 3r–7r. Velmi podobnou variantu s promluvou o Vratislavi a Jiříkovi, která je v podstatě totožná, obsahuje rukopis ÖNB, Wien, Cod. 3202, fol. 33r–35r. Zmíněná pasáž začíná slovy na fol. 34v: „Wratislauienses regi Bohemorum omagium prestare pacemque tenere nullo modo censeo.“

23 UB, Basel, F V 47. V. Hacker: Ars oratoria deutsch.

24 BSB, München, Clm 4393, fol. 1r: „Hic sequitur ars persuadendi ex Tulii principiis artificiosissime composita per magistrum Petrum lüderer poeatam [sic] laureatum. Propter quam artem quis persuadere poterit. Quod nullus persuasioni sue valet contradicere hoc patebit in exemplari ostensione. Ex quo non est genus excellentius docendi quam positis exemplaris. Eandem artem multis in universitatibus ostendit seu elucidavit tam magisteris quam baccalariis nec non studentibus aliis qui de informatione sua pia et fideli omnes contenti fuerunt cum gratia quod actione assummpserunt etc.“

Humanistický ráz je podtržen nejen připomenutím, že Luder čerpal z díla největšího rétora Cicerona, ale také je zde nazýván korunovaným básníkem. Odkaz na antický Řím zajišťují v textu také zmínky o Romulovi či králi Numu Pompiliovi.

Jak již bylo řečeno, tato redakce *Ars oratoria* obsahuje jako vzorovou řeč přesvědčovací (*genus deliberativum*) promluvu k vratislavským měšťanům. Tato část textu se vzorovými promluvami následuje po teoretickém výkladu. Nejprve tedy příručka vysvětluje, z jakých částí se má skládat přesvědčivá řeč třech zmíněných druhů, jaké jazykové a rétorické prostředky má řečník použít, a následně jsou v textu uvedeny také příklady vzorových námětů či přímo příkladných promluv. V této redakci směřuje celý text právě k příkladu Vratislavi a Jiřího z Poděbrad.

Základní postoj mluvčího je formulován následovně: „Vratislavští, domnívám se, že v žádném případě není třeba skládat hold českému Jiřímu a udržovat s ním mír" (*Wracislauienses Jersico Bohemorum omagium prestare pacemque tenere nullo modo censeo fore faciendum*).[25] Dále pak přesně ve stopách výkladu příručky vysvětluje, proč není možné Jiřímu holdovat ani s ním udržovat mír. Autor této verze zdůvodňuje tento postoj tvrzením, že pokud by se králi prokazovala poslušnost, myslel by si on i jeho příznivci, že nebloudí, a bylo by pohoršující, kdyby tak velkolepé královské město jako Vratislav uznávalo za krále kacíře. Dále v duchu jednotlivých částí přináší konkrétní argumenty: Žádný zbožný křesťan nemá za to, že se má žít v míru s nevěřícím kacířem, Židem nebo pohanem. A je i proti přikázání církve a božskému právu přísahat a slibovat poslušnost kacíři. Není to ani užitečné, neboť by to přineslo škodu duši každého křesťana. Dále by to nebylo ani čestné, neboť Jiřík je podlým kacířem a jeho respektování by bylo v rozporu s péčí o obecné dobré (*bonum commune*). Ani to není možné, protože prokazovat poslušnost zatracenému kacíři a jeho následovníkům je proti přirozenému řádu. Příručka vylučuje i pragmatický postoj ve snaze přežít, neboť tím by město zlehčovalo utrpení mučedníků, kteří pro víru prolili svou krev.[26]

Jiří je zde vylíčen jako kacíř, křivopřísežník a vrah svého krále Ladislava Pohrobka, což odpovídá dikci zástupců římské kurie i katolických odpůrců krále. V narážce na přísahu pronesenou před korunovací roku 1458 se zmiňuje také královna Johana, která je nazývána spíše vlčicí nežli královnou.[27]

Podle předepsaného postupu následují zvířecí podobenství a historická exempla. Vhodný příklad poskytuje pes, který, byť je pánem bit, vždy se k němu rád vrací s vrtícím ocasem a ohnutým hřbetem. Stejně tak si mají lidé vzít příklad z nerozumného zvířete a navrátit se k Bohu s kajícným srdcem,

25 BSB, München, Clm 4393, fol. 3v. Dále budu citovat právě z mnichovského opisu.
26 Ibidem, fol. 4r–v.
27 Ibidem, fol. 5r.

i když byli předtím z božího dopuštění trápeni. Dále uvedená exempla jsou veskrze biblická a zmiňují například Judu Makabejského či Holoferna.

Po těchto částech následuje exhortace Vratislavským, kterým autor připomíná, že město je přece pod mocnou ochranou patrona města Jana Křtitele a také Judy Makabejského, Panny Marie a svaté Hedviky, kteřížto bojovníci stojí při nich, aby skrze svou víru a stálost mohli odolávat takovému kacíři a tyranovi, jako je Jiří z Poděbrad.[28]

Na závěr autor shrnuje řečené argumenty, příklady a důvody, které jej vedou k tomu, že není v žádném případě možné holdovat králi Jiřímu z Poděbrad.

„Domnívám se, že nikdo by jistě nechtěl prokazovat poslušnost ani skládat lenní přísahu takovému nevěřícímu, neposlušnému ve víře, a vrahovi nejvznešenějšího knížete a krále Ladislava, svého dědičného pána a opory celého křesťanstva. A toto jsou slova mého postoje, v němž jsem pravil: Vratislavští, myslím, že v žádném případě není třeba ani možné skládat hold českému Jiřímu, ani s ním udržovat mír. Etc."[29]

Zde představenou redakci *Ars oratoria*, v níž je jako vzorová řeč politického přesvědčování použita rada Vratislavským, aby neuznali Jiřího z Poděbrad, není možné zcela přesně datovat. Nicméně se zdá opodstatněné, že mohla vzniknout v období let 1458 až 1460, kdy se ve Vratislavi intenzivně diskutovala otázka uznání a holdu králi Jiřímu.[30] Argumenty, které zde zaznívají proti králi Jiřímu, totiž velmi připomínají dikci spisů, jež sepsal kazatel Mikuláš Tempelfeld v přibližně stejné době, a vysvětloval v nich, proč není možné respektovat volbu kacíře českým králem.[31] V tomto kontextu by pak dávalo smysl, že právě zde by obratem vznikl německý překlad, který by mohl ve větší míře přispět do politické rozpravy ve městě, které bylo převážně obýváno německy mluvícími měšťany.

Pokud vezmeme v úvahu nastíněný životopis Petra Ludera, není příliš pravděpodobné, že by bylo možné právě jemu osobně připsat tuto verzi zabývající se Vratislaví a českým králem Jiřím z Poděbrad. Není k dispozici žádná indicie, že by se někdy zabýval otázkami spojenými s utrakvismem či legitimitou „kacířského" krále. Vlastně ani není známo, že by se vyjadřoval k soudobé politice. Mnohem pravděpodobnější je, že se do Vratislavi dostal

28 Ibidem, fol. 6r.

29 Ibidem, fol. 6r–v: „Incredulo inobedienti fide frago illustrissimum principis regis Ladislaii domini sui hereditarii columnem totius christianitatis interemptoris obedientiam seu omagium vellet prestare pro certo nullus ut michi videtur. Et hec fuerunt verba propositionis mee proposite, ubi dixi Wratislavienses Jersico Bohemorum omagium prestare pacemque tenere nullo modo censeo fore faciendum. Etc."

30 R. Urbánek: *Věk poděbradský*, III, s. 515–594; P. Čornej – M. Bartlová: *Velké dějiny zemí Koruny české*, VI, s. 164–176; R. Koebner: *Der Widerstand Breslaus gegen Georg von Podiebrad*; V. Filip – K. Borchardt: *Schlesien, Georg von Podiebrad und die römische Kurie*.

31 J. Drabina: *Rola argumentacji*; idem: Nikolaus Tempelfeld von Brieg.

text *Ars oratoria* i s informací, že právě Luder je jeho autorem. Některý z místních vzdělanců pak někdy krátce po volbě Jiřího z Poděbrad českým králem roku 1458 přepracoval rétorickou příručku do podoby, která se zachovala v několika zmíněných rukopisech, a přispěl tak do polických diskusí ve městě. Nicméně nemůžeme ani vyloučit, že tato redakce vznikla teprve později, nebo dokonce jinde, a byla součástí kampaně proti králi Jiřímu, kterou žila střední Evropa zejména po jeho exkomunikaci papežem Pavlem II. roku 1466 a do níž se zapojili mnozí katoličtí vzdělanci.[32]

ZÁVĚR

Závěrem je možné shrnout, že německý vzdělanec a univerzitán Peter Luder, jenž byl propagátorem humanismu na německých univerzitách, byl pravděpodobně rovněž autorem orátorské příručky *Ars oratoria*, kterou sestavil na základě své univerzitní přednášky o rétorice. Jedna z variant tohoto textu byla doplněna vzorovou řečí, která měla přesvědčit radní města Vratislavi, proč není možné holdovat zvolenému českému králi Jiřímu z Poděbrad. Pravděpodobně právě ve slezské metropoli můžeme hledat původ redakce zabývající se konkrétním případem krále Jiřího a odbojného města Vratislavi. Rukopisné dochování nám sice neumožňuje redakci lokalizovat či spojit s konkrétním autorem, ale ze smyslu textu je vztah s Vratislaví logický a přesvědčivý. Král Jiří z Poděbrad se tak stal v tomto humanistickém rétorickém pojednání odsouzeníhodnou figurou, což dobře zapadá do nenávistného diskurzu v době jeho vlády. V té době totiž vznikala v zemích Koruny české i za jejich hranicemi řada literárních textů, jejichž intencí byla nejen snaha odsoudit kacířského krále coby nezpůsobilého vládnout, ale také šířit o něm pomluvy a sdílet invektivy, a v konečném důsledku jej tak vyloučit z komunity pravověrných křesťanů. Do této literární snahy dobře zapadá právě zde popsaná redakce díla *Ars oratoria*.[33]

32 F. G. Heymann: *George of Bohemia*; O. Odložilík: *The Hussite King*.

33 Tato kapitola vznikla ve Filosofickém ústavu AV ČR, v. v. i., za finanční podpory Grantové agentury České republiky v rámci projektu č. 26-22224S „The Power of Speech. Dimensions of Verbal Violence in the Time of George of Bohemia“.

SMLOUVA ZVANÁ KOLOVRATSKÁ (1504)

LENKA BOBKOVÁ

Při jedné z našich téměř pravidelných návštěv slezské Vratislavi jsme s oslavenkyní seděly v archivu a ona ze svých pečlivě vedených zápisků, jichž já nejsem schopná, konstatovala prosté zjištění: „Jé, hele, mám tu poznámku o kolovratské smlouvě, uvedené v opisech z písemností vratislavského biskupství."[1] Emotivně zabarvené sdělení souviselo s aktuální bakalářskou prací o Albrechtu II. Libštejnském z Kolovrat (s jehož jménem je celá záležitost spojována), kterou jsem vedla a Blanka oponovala.[2] Byly jsme ve Vratislavi pouhý týden a byla již středa. Nicméně jsem zahájila pátrání nikoliv po zmínce o listině, ale po jejím originálu. Nebylo to úplně snadné, protože tištěný inventář listin zemského archivu ve Vratislavi končí rokem 1500 a smlouva byla uzavřena v roce 1504. Bylo proto třeba podívat se do lístkového katalogu, který je sice přístupný, ale je umístěný mimo badatelnu. Nakonec mé úsilí bylo celkem úspěšné a stihla jsem si ještě příslušné dokumenty objednat. Na dalších řádcích bych se s vámi ráda podělila o dílčí, byť polovičatý výsledek mého studia, k jehož rozvinutí bude snad prostor při našem dalším společném pobytu v tomto krásném městě na Odře.

Proč takový zájem právě o tuto písemnost? V české literatuře jde o listinu víceméně přehlíženou, pravidelně však připomínanou v polské, respektive ve slezské historiografii, a to, podle výzkumu kolegy Jana Zdichynce, již v kronikách humanistických i barokních autorů. Listina v prvé řadě řeší spor kolem volby vratislavského biskupa a zároveň jasně deklaruje práva biskupství ve fiskální i právní sféře. Má proto zásadní význam, zvláště když si uvědomíme množství předchozích sporů mezi biskupem, kapitulou, městem a nejednou i panovníkem. Navíc je vydána v letech, kdy obnova celistvosti České koruny po rozpolcení české královské hodnosti mezi Vladislava II. Jagellonského a Matyáše Korvína ještě zdaleka nebyla zcela dokončena. Zvláště ve Slezsku, které za vlády Matyáše Korvína zahájilo cestu k politické integraci dosud roztříštěného území na principu zemského stavovství,[3] panovala jistá, víceméně právně principiální neochota k návratu do svazku České koruny. Konkrétně

1 Konkrétně APW, inventář 120 (staré označení Inventář č. 64/I, Repozytura 15), Archiwum biskupstwa Wrocław 1420–1863, sign. 160: Der Collovratische Vertrag 1504.

2 J. Dvořák: *Albrecht Libštejnský z Kolovrat.* Viz též idem: Albrecht z Kolovrat a na Libštejně.

3 M. Čapský: *Zrození země*.

představitelé země prohlašovali, že nevědí, zda mají Vladislavovi II. složit hold jako českému či uherskému králi, jímž se po Matyášově smrti stal (1490), s poukázáním na nesplnění Olomouckých dohod (1479), podle nichž v případě opětného návratu Slezska k České koruně mělo být Uherské koruně vyplaceno 400 000 zlatých, což se nestalo. Tato námitka se opět objevila v roce 1511, kdy se Vladislav II. vypravil do Vratislavi i se svými dětmi. Přísahy věrnosti však nedosáhl ani osobní přítomností.[4] Slezsko zůstalo v tomto směru osamocené, neboť ostatní země s uznáním Vladislava II. neměly problém. O tom, že král o obnovu rozsahu České koruny pod vládou českého krále usiloval, svědčí svým způsobem i kolovratská smlouva, která řešila aktuální problémy ve Vratislavi, v centru jedné z korunních zemí.

V české literatuře nebývá kolovratská smlouva příliš rozebírána, a pokud se zmiňuje, pak v souvislosti s dějinami Slezska, bez bližší vazby k vnímání dějin celé České koruny, nebo spolu se záležitostmi vratislavského biskupství.[5] Je tomu tak např. v šestém svazku *Velkých dějin zemí Koruny české*, v nichž Petr Čornej celou záležitost věcně zasadil do sporů mezi biskupem, kapitulou a městem Vratislaví a podtrhl nejen její význam pro volby budoucích vratislavských biskupů, ale zcela správně i striktní vymezení práv biskupství vůči světské sféře, které znamenalo okleštění jeho stávajících fiskálních, ekonomických i soudních pravomocí.[6] Poněkud překvapivě o kolovratské smlouvě nenajdeme zmínku v druhém díle slezských dějin (1490–1763), vydaných nakladatelstvím Lidové noviny v roce 2012.[7] Nedávno ji připomněl Marek Starý v souvislosti s představením souboru opisů právních listin vztahujících se primárně k Minsterbersku, ale i obecně ke Slezsku, který nalezl v SLUB v Drážďanech.[8] Bogusław Czechowicz ve svém rozsáhlém pojednání o dějinách českého státu v letech 1457–1547 smlouvu rozebírá ve čtvrtém svazku.[9] Podal stručně obsah smlouvy a její význam pro situaci ve Vratislavi a Slezsku vůbec, spolu s bohatým přehledem stávající literatury. Nejobšírnější rozbor a zhodnocení probíraného dokumentu najdeme patrně ve studii Stanisława Nowogrodzkého o panování Zikmunda Jagellonského ve Slezsku a Lužicích (1499–1506).[10] Autor se odvolává i na řadu pramenů, z nichž patrně ne všechny přežily 2. světovou válku a boje o Vratislav či následné přesuny archiválií. Nověji se kolovratskou smlouvou asi speciálně zabýval pouze Werner Laug.[11]

4 M. Holá: *Holdovací cesty českých panovníků do Vratislavi*, s. 68.
5 Vzpomínal ji ale již F. Palacký: *Dějiny národu českého*, V, s. 321.
6 P. Čornej – M. Bartlová: *Velké dějiny zemí Koruny české*, VI, s. 579.
7 Z. Jirásek (ed.): *Slezsko v dějinách českého státu*, II.
8 M. Starý: Münsterbergica, s. 163–191. Jde o rukopis z 18. století SLUB, Dresden, Handschriften, sign. G 166.
9 B. Czechowicz: *Idea i państwo*, IV/1, s. 193.
10 S. Nowogrodzki: *Rzady Zygmunta Jagiellończyka*, s. 55–61.
11 W. Laug: Der Kolowratische Vertrag von 1504, s. 37–56.

Zmíněná smlouva uzavírala jednu z fází opakujících se sporů ve slezské metropoli, v níž se střetávaly zájmy církevních institucí s bohatým a hrdým městem, do nichž se někdy promítaly i zájmy slezských knížat a do nichž byl nejednou také vtažen český král.[12] Problémy a konflikty byly živé i po opětovném spojení České koruny v roce 1490, kdy Vratislav řešila mimo jiné svůj postoj vůči „novému" králi Vladislavu II. a Koruně.[13] Současně městem otřásaly nekonečné ekonomické i jurisdikční spory mezi církevními a světskými institucemi. Po roce 1501 ještě přibyly neshody kolem obsazení místa koadjutora stárnoucího biskupa Jana IV. Rotha (biskupem od 1482) a předpokládaného budoucího biskupa.[14] Knížata i kapitula se klonila k Fridrichovi Těšínskému, krakovskému kanovníkovi a synovi stávajícího nejvyššího slezského hejtmana Kazimíra. Král i stávající biskup ale byli pro vratislavského kanovníka Jana Thurza.[15] Protesty proti této volbě vycházely z tvořícího se zemského uvědomování, neboť se točily okolo původu kandidáta. Thurzovi bylo totiž vyčítáno, že nepochází ze Slezska ani z jiné země České koruny. Rodina Jana Thurza měla kořeny v Uhrách, ale usazena byla v Krakově, kde se také Jan narodil, stejně jako jeho starší bratr Stanislav, který se 1497 stal olomouckým biskupem.[16] Nepokoje měly různou podobu, nechybělo v nich ani násilí (internace několika kleriků), boj o most spojující město s dómským ostrovem přes tzv. Piasek, vyhlášení interdiktu papežským legátem kardinálem Petrem z Reggia, útok na Thurza, stížnosti posílané králi do Budína i do Říma.[17]

Zklidnění nepřinesl ani jednoznačný výrok papeže (datovaný 21. července 1503), který jako koadjutora a pretendenta na vratislavský biskupský stolec potvrdil Jana Thurza. Jako nezbytný se ukázal zásah panovníka, což jeho dvorští rádci záhy pochopili a začali připravovat cestu ke smíru prostřednictvím dohody. Řešením choulostivého problému Vladislav II. pověřil tři zmocněnce: svého bratra Zikmunda, který byl se situací ve Slezsku obeznámen a byl schopen najít společnou řeč s těšínským knížetem Kazimírem Těšínským a připravovat s ním smírné dohody. Ty měly být uzavřeny ve

12 Např. za Václava IV. se odehrála tzv. pivní válka, jež se velmi nepříjemně dotkla přítomného krále Václava IV. K situaci v roce naposledy T. Dufková: Adventus regis, s. 37–48.

13 V paměti Vratislavských mohl doznívat i odpor církevních kruhů i města proti „kacíři" Jiřímu z Poděbrad. Viz P. Eschenloer: *Geschichte der Stadt Breslau*, I, s. 178, 240; M. Čapský: *Město pod vládou kazatelů*.

14 I on měl problémy s kapitulou i městem. K situaci stručně P. Čornej – M. Bartlová: *Velké dějiny zemí Koruny české*, VI, s. 579.

15 K jeho rodině K. Lambrecht: Aufstiegschancen und Handlungsräumen; k Janu Thurzovi např. O. Paulinyi: Johann V. Thurzo; J. Mandziuk: Działalność kościelna biskupa Jana V Thurzo; K. Lambrecht: Breslau als Zentrum der gelehrten Kommunikation; J. J. Menzel: Johannes V. Turzo, Bischof von Breslau.

16 T. Baletka: Dvůr olomouckého biskupa Stanislava Thurza.

17 S. Nowogrodzki: *Rzady Zygmunta Jagiellończyka*, s. 51.

Vratislavi na lednovém sněmu roku 1504, přičemž hlavním rozhodčím král jmenoval českého pána Albrechta II. z Kolovrat a na Libštejně.

Postavení všech tří mužů vůči Slezsku a České koruně bylo zásadní. Zikmundovi Jagellonskému náleželo knížectví hlohovské a opavské a bratr ho zároveň pověřil správou královských držav ve Slezsku (knížectví vratislavské, svídnicko-javorské).[18] Dalo se předpokládat, že je dobře obeznámený se situací ve Slezsku, a také, že bude schopen najít společnou řeč s knížetem Kazimírem Těšínským, který zastával úřad nejvyššího slezského hejtmana, jenž sice v prvé řadě zastupoval krále, ale měl blízko i ke stavovské reprezentaci, zvláště na úrovni zemských knížat. Třetí muž Albrecht II. Libštejnský z Kolovrat byl jako nejvyšší kancléř Českého království (od ledna 1503) a hofmistr královského dvora v úzkém kontaktu s králem Vladislavem II., a to jak v době jeho nečetných pobytů v Čechách, tak v Budíně, kam Kolovrat z pozice svého úřadu často zajížděl. Ostatně to nebylo poprvé, kdy byl český nejvyšší kancléř pověřen řešit spor ve Slezsku. V roce 1499 měl tehdejší kancléř Jan z Šelmberka řešit spolu s biskupem Janem IV. nesrovnalosti ve vratislavské farnosti sv. Marie Magdaleny.[19] Výběr uvedených mužů tak nepřímo sděluje, že nejde jen o separátní záležitost Slezska, ale že se problém týká České koruny jako instituce, představované českým králem. Mise byla zřejmě pečlivě připravena, což se promítlo i do úspěšného závěru.

Je otázka, nakolik Albrechta II. z Kolovrat prosazoval do úlohy rozhodčího sporu král o vlastní vůli, nebo k tomu byl nabádán i českými stavy. O tom, že v Čechách zvláště mezi šlechtou skutečně existovala cílená snaha sladit obnovu České koruny se stavovským programem, svědčí mimo jiné v roce 1501 pořízený soupis státoprávních listin z korunního archivu, známý pod názvem *Registrum na deset truhlic privilegií Království českého*.[20] Předmluva s dedikací králi totiž jasně ukazuje, že nejde o pouhou evidenci všech práv a územních nároků českého krále, ale i odhodlání českých stavů obnovenou Českou korunu nadále hájit a na králi požadovat její zachování. A do tohoto konstruktu dobře zapadá i angažovanost nejvyššího kancléře a jeho akceptování ze strany krále. Navíc Albrecht II. zřejmě *Registrum* znal, neboť byl členem komise, která inventář připravovala. Je také možné, že to byl právě Albrecht II. Libštejnský, kdo při návštěvě dvora v Budíně panovníkovi zmíněné *Registrum* předal a možná i příslušně okomentoval. Je také pravda, že si Albrecht získal královu důvěru a v zájmu panovníka jednal i ve Vratislavi. Respektoval jeho přání dosáhnout v kauze obsazení vratislavského biskupského stolce dohody a v tomto duchu také usměrňoval celé jednání. Ostatně stejný postoj zastávali i jeho společníci, kteří se vzájemně celkem dobře znali.

18 *Účty dvora prince Zikmunda Jagellonského*, s. XII–XIII.
19 S. Nowogrodzki: *Rzady Zygmunta Jagiellończyka*, s. 51.
20 AČ XXXXV, k Předmluvě viz úvod, s. 32–35 a její edice s. 203–207.

Platilo to jak pro Zikmunda a Kazimíra, tak pro Zikmunda a Albrechta, kteří se potkávali na budínském dvoře a udržovali spolu kontakty podle potřeby i mimo něj. Díky zachovaným účtům dvora Zikmunda Jagellonského víme, že v roce 1502 byl Albrecht mezi pozvanými vznešenými hosty účasten slavnosti pořádané princem Zikmundem v Budíně v neděli *Circumdederunt me* (Septuagesima či Devítník), tj. devět neděl před Velikonocemi,[21] a téhož roku v říjnu opět v Budíně zřejmě při podobné příležitosti pan Albrecht půjčil Zikmundovi svého „blázna", jehož kníže odměnil jedním florénem.[22] Vzájemné vazby zmíněných tří aktérů smlouvy lze v účtech zachytit i ve dnech kolem prezentace uzavřených dohod. Všichni tři se například sešli 6. února při bujaré hostině v domě Kazimíra Těšínského, kde je bavil Albrechtův šašek, přičemž k úhoně přišel stříbrný pozlacený svícen.[23] Zdá se, že šašek Albrechta z Kolovrat byl oblíbeným bavičem společnosti a zřejmě svého pána stále nebo často doprovázel. Oblíbil si ho očividně i Zikmund, neboť ho odměnil ve Vratislavi nejen v únoru 1504, ale opět v listopadu po blíže nespecifikované slavnosti, konané někdy v době po svém jmenování nejvyšším slezským hejtmanem a před cestou do Budyšína.[24]

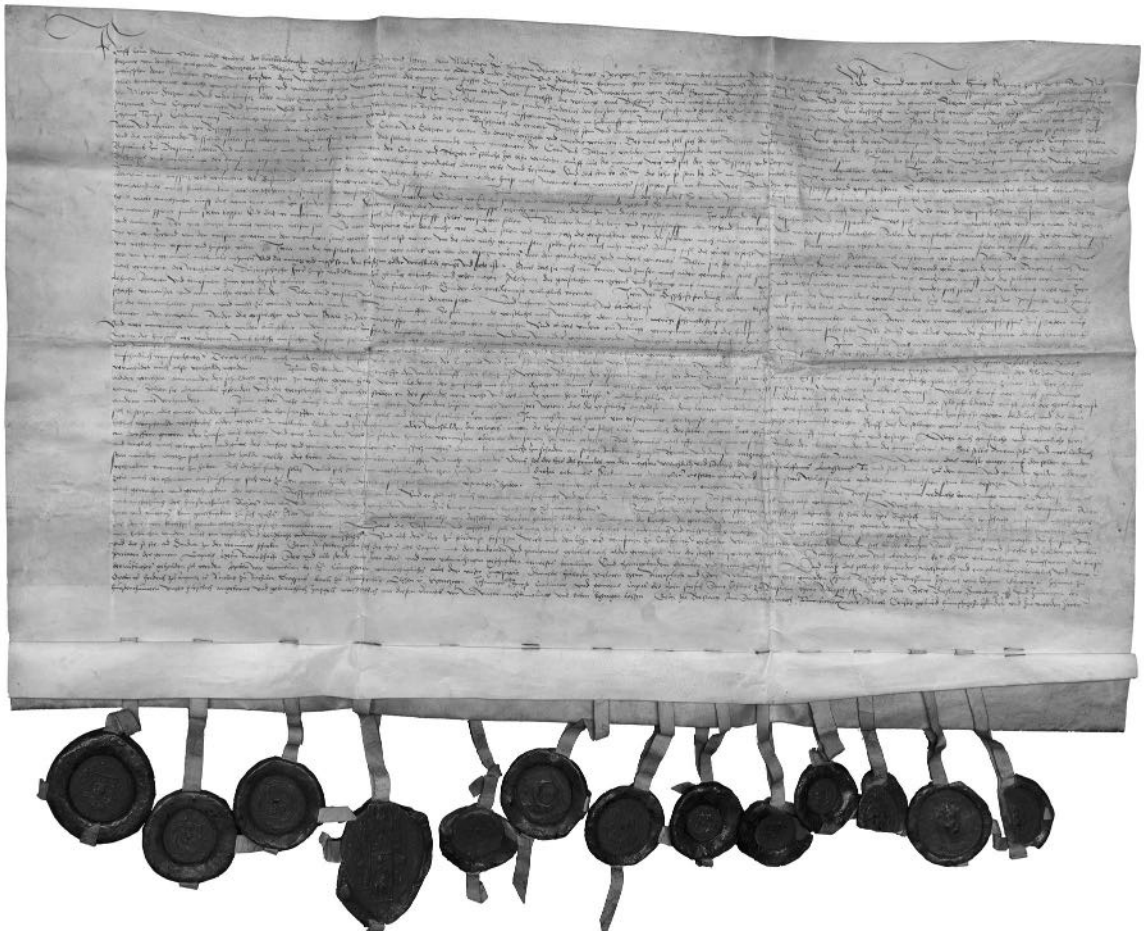
V otázce obsazení vratislavského biskupství stáli všichni tři uvedení mužové na jedné lodi. Ve sporech mezi biskupem, kapitulou a městem proto hledali kompromis, který by „skously" obě strany a nepoškodil by prestiž panovníka. V tomto duchu také vyzněla tzv. kolovratská smlouva. V otázce aktuálního obsazení vratislavského biskupského stolce vyhověla přání panovníka a nástupcem Jana IV. Rotha proklamovala Jana Thurzu, jenž získal již i potvrzení od papeže. Jeho volba je ale prezentována jako výjimka. Následující adepti biskupské hodnosti mají být totiž vybíráni pouze z osob pocházejících ze Slezska či jiné země České koruny. „Cizinci" také nemají od biskupa či kapituly dostávat hodnosti spojené s beneficiem či lénem. Smlouva ale obsahovala některá další ustanovení, která měla jasně stanovit postavení biskupství a kapituly vůči městu a shrnovala i základní práva kléru (zvláště soudní pravomoci církve, právo na desátky). Svým způsobem upřesňující doplněk k uvedenému rozhodnutí představuje listina Albrechta II. Libštejnského z Kolovrat z 6. 2. 1504, která prezentuje úmluvy s biskupem a kapitulou ohledně upřesnění některých hospodářských pravidel (viz dále).

21 *Účty dvora prince Zikmunda Jagellonského*, s. 72.

22 Ibidem: „feria quinta ante Hedwigis (13. 10.1502) blasnowi (!) domini Kolowrott ad mandata domini principis dedi 1 flor."

23 Hostinu připomíná S. Nowogrodzki: *Rzady Zygmunta Jagiellończyka*, s. 60; *Účty dvora prince Zikmunda Jagellonského*, s. 330.

24 Ibidem: „Item eodem die, quo portata est summa, ad mandata domini principis blassen domini cancellarii Kolowrod dedi IIII flor. per XXXIII gr."

Obr. 1 Kolovratská smlouva, Vratislav, 3. února 1504

Obr. 2 Kolovratská smlouva, pečeti hlohovského knížete Zikmunda Jagellonského, knížete Kazimíra Těšínského a Albrechta II. z Kolovrat

Kolovratskou smlouvu před mnoha lety editoval Gustav Adolph Stenzel v souvislosti s dějinami vratislavského biskupství.[25] Vycházel z exemplá-ře určeného biskupství a z jeho opisu, současně však zmiňoval, že existuje i identická listina určená městu Vratislavi. A právě tu jsem měla příležitost vidět, na rozdíl od exemplářů ve vratislavském diecézním archivu, které byly v době mého pobytu nepřístupné. Ráda bych vás proto seznámila alespoň s dokumenty týkajícími se tzv. kolovratské smlouvy, které se zachovaly a jsou uložené ve státním archivu ve Vratislavi (Archiwum państwowe we Wroclawiu) ve fondu akta města Vratislavi.

Bezprostředně ke kolovratské smlouvě se zde nacházejí čtyři dokumenty. Nejstarší je list krále Vladislava II. datovaný v Budíně 6. ledna 1504, v němž panovník radě města Vratislavi sděluje, že vyřešením sporných otázek mezi městem a klérem pověřuje svého rádce Albrechta z Kolovrat na Libštejně, nejvyššího kancléře Českého království.[26]

Takzvaná kolovratská smlouva byla vydána 3. února 1504 ve Vratislavi.[27] Uzavřeli ji z pověření Vladislava II. Zikmund, syn polského krále Kazimíra, kníže hlohovský, a Kazimír vévoda slezský, opavský a těšínský jako hejtman Dolního a Horního Slezska, a Albrecht z Kolovrat *herr zu Libstein*, nejvyšší kancléř Českého království. Jako svědci a spolupečetitelé jsou v listině jmenovitě uvedeni: vratislavský biskup Jan IV. Roth, knížata Jan Zaháňský, Jan Opolský, Fridrich Lehnický, Mikuláš Ratibořsko-Opavský, Karel Minsterberský, koadjutor a kanovník Jan Thurzo, města Vratislav a Svídnice. Jde o rozměrný dokument (485 x 805 mm), psaný německy na pergamenu a opatřený původně 14 pečetěmi na pergamenových proužcích, z nichž se zachovalo 13. Mezi nimi jsou pečeti všech tří králových exponentů, vratislavského biskupa Jana Rotha i kanovníka Jana Thurza a dalších shora jmenovaných pánů.[28]

Druhá z „kolovratských" smluv je datována ve Vratislavi 6. února 1504 a týká se okruhu nejčastějších sporů mezi městem a klérem, hospodářských práv a výsad. Vymezuje rozsah práv vratislavského biskupství a kapituly na vaření a prodej piva a ustanovuje pravidla provozování řemesel a obchodu na církevním zboží, vně i uvnitř města. Vystavil ji Albrecht z Kolovrat a spolu s ním ji zpečetil vratislavský biskup Jan IV. Roth a kapitula.[29] Opět jde o rozměrnou listinu na pergamenu (420 x 640 mm), psanou latinsky úhlednou humanistickou kurzivou.

25 *Urkunden zur Geschichte*, č. 310, s. 365–370; komentář s. XCVIII, edice s. 370–371.
26 APW, Akta miasta Wr – dokumenty, sygn. 8133 (na dorsu EEE. 151).
27 Ibidem, sign. 8136.
28 Biskupem byl v letech 1506–1520.
29 APW, Akta miasta Wr – dokumenty, sign. 8138; tamtéž je pod sign. 8139 uložen mladší opis této listiny, který byl patrně vyjmut z nějaké větší složky či konvolutu akt (viz původní foliace), po osamostatnění byla složka opatřena novou paginací tužkou při horním pravém okraji (p. 1–6).

Obr. 3 Pečeti Albrechta II. z Kolovrat, vratislavského biskupa Jana IV. Rotha a vratislavské biskupské kapituly na listině vymezující práva biskupství a kapituly ve městě Vratislavi

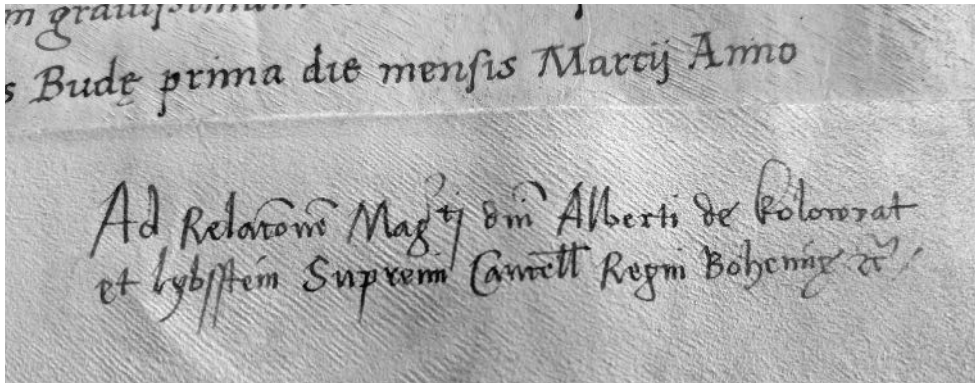
Soubor písemností bezprostředně spjatých s kolovratskou smlouvou a dodnes zachovaných v archivu města Vratislavi uzavírá latinská listina Vladislava II. adresovaná městu. Král v ní potvrzuje vše, co Albrecht II. Libštejnský z Kolovrat dojednal s biskupem, kapitulou a městem. Vydána byla 1. března 1504 v Budíně.[30] Listina je psána latinsky na papíře o rozměrech 245 × 465 mm. Z Vladislavovy velké znakové pečeti z červeného vosku ve voskové misce, přivěšené na pergamenových proužcích, je zachován pouze fragment. Jako relátor je na plice uveden Albrecht z Kolovrat.[31]

Úplný klid ale ve Vratislavi nenastal ani po uvedených dohodách. Kolovratská smlouva byla kritizována a rozporována především klérem. Nicméně 22. března 1506 olomoucký biskup Stanislav Thurzo vysvětil svého bratra Jana biskupem vratislavským.

Vydání tzv. kolovratské smlouvy nepředstavovalo v roce 1504 jedinou významnou událost politicko-správního charakteru ve vedlejších zemích České koruny. Postavení ve Slezsku si upevnil Zikmund Jagellonský, který se v listopadu 1504 stal nejvyšším slezským hejtmanem. Se sesazeným

30 APW, Akta miasta Wr – dokumenty sign. 8145.

31 Poznámka na plice zní: „Ad relationem Magnifici domini Alberti de Kolowrat et Lybsstein Supremi cancellari Regni Bohemie."

Obr. 4 Relátorská poznámka Albrechta II. z Kolovrat na listině Vladislava II. adresované městu ohledně dodržování kolovratské smlouvy, Budín, 1. března 1504

Kazimírem Těšínským však nadále udržoval přátelské vztahy.[32] Vzápětí došlo k Zikmundovu jmenování zemským fojtem v Horní Lužici, a to i přes odpor zdejších stavů. O uklidnění situace ve prospěch jagellonského knížete se v nemalé míře zasloužil Albrecht z Kolovrat.[33] Ale již v roce 1507 se Zikmund všech těchto úřadů vzdal ve chvíli, kdy se stal polským králem. Za zenitem se ocitla i kariéra Albrechta z Kolovrat, jemuž vyvstal velký konkurent ve Zdeňkovi Lvu z Rožmitálu. Úřad nejvyššího kancléře si však uhájil až do své smrti 25. května 1510.[34]

Kolovratská smlouva tvoří integrální součást opatření, která provázela obnovu celistvosti České koruny po návratu všech zemí pod vládu jednoho českého krále. Je též důkazem snahy Vladislava II. o zvýšení panovnické prestiže za pomoci panovníkova bratra Zikmunda, do jehož rukou přesunul královskou správu tří vedlejších zemí, Slezska a obou Lužic, a zároveň mu napomohl v budování vlastního panství na území Slezska. Oporou či partnerem se mu v této snaze snažily být české stavy, v daném případě představované osobou nejvyššího kancléře Albrechta z Kolovrat.[35]

32 S. Nowogrodzki: *Rzady Zygmunta Jagiellończyka*, s. 62–63.

33 Jednání kolem Zikmundova nastolení do úřadu byli v Budyšíně oba přítomni. Za jistou odměnu za prokázané služby můžeme považovat pořízení (v únoru 1505) pozlaceného stříbrného poháru, který Zikmund daroval Albrechtu z Kolovrat. Viz *Účty dvora prince Zikmunda Jagellonského*, s. 449.

34 Podrobněji k jeho osudům J. Dvořák: *Albrecht z Kolovrat a na Libštejně*.

35 Tato kapitola vznikla v rámci programu Cooperatio, poskytovaného Univerzitou Karlovou, vědní oblast History, řešeného na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy.

II.
ŽIVOTNÍ STRATEGIE STŘEDOVĚKÉ SPOLEČNOSTI: ŠLECHTA A MĚSTA

KOLÍNSKO A HRADECKO: KE GEOGRAFICKÉMU HORIZONTU DROBNÉ ŠLECHTY V DOBĚ PŘEDHUSITSKÉ

DAVID KALHOUS

REGIONY A KONTAKTY VE STŘEDOVĚKÝCH ČECHÁCH: KOLÍNSKO A HRADECKO

Hranice regionů východních či středních Čech se vymezují jen velmi obtížně.[1] Ve středověku se meze vznikajících krajů utvářely v průběhu celého středověku a nelze říci, že by kraje měly jinou úlohu, než aby fungovaly pouze jako prostor ke střetávání a setkávání místních vladyckých rodin pozdního období. Dávnější celky sotva měly tak zřetelně vyrýsované hranice, a i když lze mezi jednotlivými centry vysledovat jistou hierarchii prestiže, spojené s jejich ovládáním, sotva můžeme mluvit o správním systému.[2] Přesto má smysl ptát se po vzájemných vztazích vzdálenějších či sousedních oblastí v rámci Čech, neboť právě prostřednictvím přediva kontaktů se utvářelo povědomí celozemských souvislostí či společné vědomí nižší šlechty jako stavu, jež husitská revoluce pouze značně urychlila.

Předkládaná sonda se zaměří na oblast mezi Libicí a Kolínem, respektive okolí Hradce (Králové), jež se stala předmětem širšího výzkumu zaměřeného na proměny uspořádání této nevelké oblasti mezi raným středověkem a dobou předhusitskou. Během heuristiky se podařilo shromáždit nejenom četné zprávy hovořící o intenzivních kontaktech v rámci nevelkých vzdáleností, ale také několik zmínek, jež prozrazovaly význam vazeb na centra vzdálenější. Je pochopitelné, že značnou úlohu zde hrála Praha, neboť v Praze sídlil panovnický dvůr, který mohl být zdrojem obživy pauperizovaných členů vladyckých klanů a při němž se scházíval dvorský soud, který projednával

1 K Hradecku P. Bělina: Hradecko, s. 93–105. Ke zkoumání geografického horizontu v pozdním středověku a k jeho významu pro pochopení fungování moci i běžného povědomí A. Kostlán – B. Zilynská: Geografický horizont, s. 427–471. Ke geografickému horizontu nižší šlechty nověji R. Šimůnek: Mikrosvět, s. 3–36.

2 Na tomto místě není možné řešit problém tzv. hradských center a správy země. Již starší Sedláčkovy rozbory ukazují, že mezi těmito centry lze vysledovat určitou, ne však pevně strukturovanou hierarchii, že ne všechny plnily stejnou úlohu a že se jejich postavení během času měnilo. Srov. stále inspirativní A. Sedláček: *O starém rozdělení*. Různou významnost jednotlivých center nověji tematizovali např. na Moravě R. Procházka: K vývoji, s. 109–141, a L. Jan: *Vznik* či v Polsku K. Modzelewski: *Organizacja*. Rovněž v rámci bádání o francké říši sílí pochybnosti o existenci trvalých správních okrsků, viz např. M. Innes: *State and Society*. Srov. naposledy P.–A. Méteier: *Pouvoirs et territoires* z perspektivy konceptu teritorializace.

osudy drobnějších majetků, jež jako královská výsluha mohly být zajímavým přilepšením pro méně majetné šlechtice.[3] V Praze také sídlily dva kláštery, které ve sledované oblasti držely značný majetek – benediktinky u sv. Jiří na Pražském hradě a strahovští premonstráti.[4]

Kromě vazby Libicka/Kolínska na Prahu se však podařilo zachytit několik zmínek, které prokazují vazby mezi sledovanou oblastí a krajinou v blízkosti Hradce a Chrudimi. Doklady představ společné minulosti snad lze nalézt již u Kosmy.[5] Nejstarší český kronikář Libici představuje jako sídlo knížete Slavníka, jemuž připisuje vládu nad východními a jižními Čechami.[6] Popis Slavníkova panství spíše patří mezi vyprávění, jež měla legitimizovat a vysvětlovat přemyslovskou vládu nad dílem Čech, než že by se jednalo o popis uceleného panství. Přesto zaslouží pozornost snaha popsat je jako celek. K r. 1108 již Kosmas dávnou libickou *metropoli* zmiňuje v souvislosti s osudy jednoho z Vršovců, Božeje, jako pouhou *villu*, *ves*, *osadu*,[7] upíraje jí tím pozici centra.

Není však zcela jisté, zda statut centra určité oblasti Libice skutečně ztratila: Zmínka v listině Soběslava I. pro vyšehradskou kapitulu z r. 1130 dokazuje nejenom to, že se Libice následně dostala do držení panovníka, ale jmenuje ji také v jedné řadě s Prahou, Vyšehradem, Žatcem, Sedlcem, Litoměřicemi, Bílinou, Děčínem, Boleslaví, Kamencem, Hradcem, Opočnem, Chrudimí, Kouřimí, Plzní a Vratnem.[8] To by ukazovalo, že ještě v první půli 12. století

3 Ke dvorským deskám z hlediska hospodářských dějin viz M. Polívka: A Contribution, s. 331–359. K historii dvorského soudu J. Kejř: *Počátky*. M. Polívka: *Mikuláš z Husi* představuje poslední shrnutí problematiky, v jejímž zpracování moderní bádání příliš nepokročilo.

4 CDB II, č. 378, s. 422; CDB III, č. 40, 39; CDB V/2, č. 705, s. 349.

5 K tomu s oprávněnou skepsí J. Sláma: Slavníkovci, s. 182–224.

6 Cosmas: *Chronica Boemorum*, I. 27, s. 49: „Huius tam insignis ducis metropolis fuit Lubic sita in loco, ubi amnis Cidlina nomen perdidit suam intrans liberioris aque in fluvium Labe. Habuit autem principatus sui hos terminos: ad occidentalem plagam contra Boemiam rivulum Surina et castrum quod situm in monte Osseca iuxta flumen Msam; similiter plagam ad australem contra Theutonicos orientales has urbes habuit terminales: Chinov, Dudlebi, Netholici usque ad mediam silva; item solis ad ortum contra Moravie regnum castrum sub silva situm, nomine Lutomisl, usque ad rivulum Zuitaua, qui est in media silva; item ad aquilonalem plagam contra Poloniam castellum Kladzco, sitam iuxta flumen nomine Nizam. Hic dux Zlaunic, quamdiu vixit, feliciter vixit.“ Popis hranic Slavíkova panství i zmínka o jeho pádu vinou Boleslavových družiníků je zřejmě jen součástí konceptu, který měl legitimizovat přemyslovské panství nad východními a jižními Čechami. Podobnou roli ve vztahu k severním Čechám hrála v kronice pověst o válce s Lučany. K tomu viz D. Kalhous: Mittelpunkte, s. 669–689.

7 Tak Libici označuje Kosmas, když o ní hovoří v souvislosti se Slavníkovci, srov. předchozí poznámku. Dále viz Cosmas: *Chronica Boemorum*, III. 24, s. 192: „Interea Bosey in villa Lubic, heu ignarus fatorum, dum se locat cum filio et uxore ad prandium […]“

8 CDB I, č. 111, s. 113 z r. 1130: „Et cum secundum predecessorum meorum instituta decimam marcam de annuo tributo idem fratres in his civitatibus habeant, videlicet […] Lubici […]“ Vratno a Kamenec nedokázal Gustav Friedrich blíže identifikovat, pro nás je ovšem tato otázka nepodstatná.

mohla být nadále – přes existenci hradu Oldříše[9] – významným bodem. Za úvahu jistě stojí, že v první půli mohla být určitým centrem i přesto, že byla o něco málo dříve v rukou Vršovců.

Další svědectví o vzájemných vztazích Libicka a Hradecka přináší *Hradišťsko-opatovické letopisy*, které k r. 1137 zmiňují svěcení kostela v Žehuni, vsi severovýchodně od Kolína.[10] Spolu s pozdějšími zprávami se lze snad domnívat, že klášter měl již tehdy ve vesnici nějaké majetky, nebo že ji dokonce vlastnil celou. Jistotu však nemáme, žádné přímé svědectví v tomto směru neexistuje.[11] Jen jediný záznam v konfirmačních knihách k r. 1361 udává jako patrona tamní fary opatovický klášter,[12] další záznam z r. 1380 však v této souvislosti zmiňuje Heřmana z Choustníka.[13] Jen o tři roky později uvádí, že patronát drží bratři Ctibor a Jan ze Žehuně.[14] V rukou této rodiny právo prezentace zřejmě zůstalo pouze do r. 1393, kdy konfirmační knihy jako patrona zmiňují rytíře Ctibora řečeného Liška ze Semína, vazala Sirotka a vdovu Semu,[15] neboť již r. 1395 tamního faráře ustanovil Jan ze Semína,[16] zřejmě totožný s *clientem Syrotkem*, zmíněným k r. 1393, a Janem řečeným Syrotek, uváděným k r. 1404,[17] který rovněž vystupuje jako poručník Markvarda z *Chigicz*.[18] Za jakých okolností klášter ves nabyl, netušíme. Původní klášterní nadání zřejmě pocházelo z majetku urozeného Mikulce, který založil celu, již později podřídil břevnovskému klášteru.[19] My se s jeho fundací setkáváme až ve chvíli, kdy původní donaci obnovuje kníže Vratislav II., kterému v té době již podléhá. Ves Žehuň tak mohla být součástí panovnického majetku, stejně dobře mohla kdysi patřit Mikulcovi nebo jinému, dnes již neznámému urozenému muži, jemuž mohlo obdarování kláštera přinést určitou prestiž.[20] Její osudy také mohou souviset s nedalekou Přeloučí, jíž opatovický klášter již r. 1261 vymohl městská práva, „jež mají naše obce v Kolíně a Chrudimi, totiž právo, které drží magdeburská obec".[21]

---

9 Zmiňuje jej pouze Cosmas: *Chronica Boemorum*, III. 35, s. 206.

10 *Annales Gradicenses et Opatovicenses*, s. 650: „Eodem anno dedicata est ecclesia in Segun."

11 Objevuje se sice jméno Aleše z Korců, ovšem bez udání pramene.

12 LC I/1, s. 157 k 16. červenci 1361.

13 LC III-IV, s. 128 k 2. červenci 1380.

14 LC III-IV, s. 158 z 18. září 1383.

15 LC V, s. 171–172 k 3. říjnu 1393.

16 LC V, s. 230 k 6. září 1395.

17 LC VI, s. 126 k 21. srpnu 1404.

18 LC VI, s. 168 k 17. prosinci 1405.

19 CDB I, č. 386, s. 368–369. Naposledy o opatovickém klášteře E. Nohejlová: *Příběhy*; srov. D. Kalhous: Creating bonds, s. 37–50.

20 K funkci církevních fundací viz např. M. Innes: *State and Society*; H. J. Hummer: *Politics and Power*. Skepticky k pokusům shrnout vztah mezi církevními institucemi a světskými elitami do jedné formule S. Wood: *The Proprietary Church*.

21 CDB V/1, č. 292, s. 438–439: „[…] que habent civitates nostre in Colonia et in Chrudim, videlicet ius, quod habet Magdeburgensis civitas[…]"

Uvedené doklady určitých kontaktů mezi okolím Kolína a Hradce v raně přemyslovské době jsou však bezpochyby spíše anekdotickými svědectvími, jež nadto z hlediska našeho tématu nanejvýše nastolují kontext pro hlavní cíl této drobné studie, totiž podívat se prostřednictvím několika málo sond na geografický horizont nižší šlechty v pozdním středověku. Z tohoto důvodu by se měla naše pozornost upnout ke vsi Býchory, které Šmilauer spojuje s nejstarším osídleným územím, konkrétně s regiony ABC své klasifikace.[22] Poprvé se v pramenech objevují až v průběhu 14. století, a to ještě ne jako ves, nýbrž jako pouhý přídomek již zesnulého kolínského rychtáře Haimana. Přes poměrně hustou síť dokladů bohužel není ani v tomto případě možné zrekonstruovat síť rodinných vazeb těch, kdo se v pramenech s tímto přídomkem do počátku 15. století objevují. Výjimkou je právě onen Haiman z Býchor, jehož dcera si vzala jistého Goclina, kterému král Jan r. 1344 potvrdil kolínskou rychtu.[23] I když se rekonstrukce rodokmenu Býchorských problematiky kontaktů mezi východními Čechami a Kolínskem přímo nedotýká, nelze ji obejít, neboť umožní potvrdit či vyvrátit význam možných příbuzenských vazeb Býchorských pro jejich angažmá na Hradecku okolo r. 1400.

VLADYKOVÉ Z BÝCHOR: KRÁL, BŘEVNOVSKÝ KLÁŠTER, KRAJE

Další náhled do příbuzenských vztahů mezi jednotlivými Býchorskými umožňuje záznam ze zemských desk, který k r. 1356–1360 zmiňuje odkaz Anky z Býchor. Tato zemanka odkázala svým synům Ješkovi, Hermanovi a Albertovi z Býchor 60 kop gr. uvázaných na majetcích v Býchorách a nedalekých rodných Bělušicích.[24] S Ješkem-Janem a Heřmanem se zřejmě setkáváme ještě o dvě desetiletí později, r. 1369, r. 1370 a r. 1374, kdy prezentují ke své faře v Býchorech – spolu s nimi je jako jejich bratr jmenován i Mikuláš.[25] Ztotožnění Jana a Heřmana s Ješkem a Hermanem však není prosto problémů – k r. 1359 totiž *Libri confirmationum* zmiňují bratry Jana a Jana (!), kteří spolu s Vilémem

22 V. Šmilauer: *Osídlení Čech*, s. 41.

23 CIM II, č. 144, s. 240–242, zde s. 241 k 6. březnu 1344.

24 RTT I, s. 421 k letům 1356–1360: „Anka de Bychor p. e. c. b. P., quod 60 sex. gr. den. prag. dotis sue, quas habuit in hereditatibus suis dotalibus obligatis in Bychor, et in Byelussicz, quidquid ibi habuit, cum agris, […] dedit et dare potuit filiis suis Jesconi, Hermano, et Alberto de Bychor et eis de ipsis hereditatibus in iam dicta dotali pecunia eo jure per omnia, sicut ad ea pertinebat, condescendit." K bělušickým majetkům viz AČ XXXVI, č. 16, s. 681.

25 LC II, s. 4 ke 14. květnu 1369 „[…] de consensu Hermanni, Johannis et Nicolay clientum de Wychorz […]" LC II, s. 22 ke 4. únoru 1370: „[…] de consensu Hermanni, Johannis et Nicolai clientum de Bichor patronorum […]" LC III-IV, s. 22 ke 4. listopadu 1374: „Jenczo etc. et Johannes etc., quod nos ad present. discr. virorum Petri de Jawornyk, notarii in cancellaria d. imperatoris, Herssonis, Naczonis et Nicolai clientum de Bichor ad ecclesiam ibidem in Bichor, per mortem Marquardi vacuatam, discretum virum Buczonem de Passinawes Pragensis diocesis, crida etc. plebanum instituunt."

ze Skochovic rovněž prezentovali k býchorské faře.[26] V jakém vztahu byli tito dva Janové ke dvěma trojicím bratří, lze jen těžko říci. Nelze ostatně vyloučit, že se na býchorské tvrzi vystřídalo během dvou desetiletí více generací. Případ spolupatronů Viléma ze Skochovic a Petra z Javorníka naznačuje, že ves nebyla zcela v držení Býchorských a že část vsi se formou odúmrtí mohla stát součástí panovnického majetku, záhy darovanému některému z méně významných dvořanů.[27] Rozdělení vsi mezi více držitelů mohlo přetrvávat, neboť ještě na sklonku 14. století prameny uvádějí ve svědečné řadě Hereše z Chvaletic, pána na Býchorech.[28]

Další generaci reprezentují bratři Aleš a Hereš z Býchor, s nimiž se v pramenech potkáváme poprvé již v r. 1385, nebo snad dokonce již r. 1370, kdy Hereš svědčil v listině pro Ovčáry, vydané na Strahově.[29] Průběžně na ně narážíme zejména na stránkách dvorských desk, a to až do období před vypuknutím husitské revoluce. V jakém vztahu byl k těmto mužům licenciát dekretů a církevní hodnostář Ada z Býchor, ovšem nelze zjistit.[30] Naopak lze vyčíst poměrně širokou angažovanost obou bratří – museli být ve vztahu k markraběti Prokopovi, neboť r. 1395 prodávají za 150 kop gr. Břevnovu svůj staroměstský dům, který údajně měli získat právě od něho.[31] Existenci jistých vlivných kontaktů můžeme dešifrovat díky svědečné řadě, kde se objevuje zeť Býchorských Kuneš z Olbramovic,[32] pražský purkrabí Purkart z Janovic, Bohuněk Kozlík z Drahobudic a Oldřich z Dolan, zřejmě příbuzný Alešovy manželky Elišky. Určitý vztah obou bratří k panovnickému dvoru dokládají rovněž četné záznamy dvorských desk. Ty kromě angažovanosti obou bratří zmiňují, že občas získávali (nebo se alespoň ucházeli) o odměny od krále Václava IV., a to k vyšehradskému manství, které zřejmě Aleš držel. Jednalo se zejména o majetky v hradeckém kraji. Malý Hlušec po smrti Ješka řečeného Bradáč sice uhájil Jan z Kosic pro svého svěřence Haška z Kosic (1395?),[33] nicméně Kanice spadlé na krále po smrti Čéčkově (1395; 5 km severovýchodně

26 LC I/1, s. 86 k 18. únoru 1359: „[…] strenui militis Wilhelmi de Skochouicz nec non et Johannis et Johanis fratrum de Bichor […]“

27 Viz předchozí pozn. spolu s LC III-IV, s. 22–23.

28 RBMV V/1.2, č. 629, s. 18–19 k 20. září 1398.

29 DRC, s. 242: „Testes horum sunt nobiles viri Markwardus de Jezerzan, Jenko de Weltrub, Herssche de Bychor. Datum in monasterio nostro Strahoviensi predicto anno domini MoCCCoLXXo primo die Scti Galli confessoris gloriosi.“ K jejich erbu A. Sedláček: *Atlasy erbů*, II, s. 233.

30 AI IV, č. 9, s. 55 k 14. lednu 1402 zmiňují jeho ustanovení veřejným notářem. V LC VII, s. 142 se ke 4. lednu 1415 Ada z Býchor objevuje jako boleslavský arciděkan a licenciát dekretů. Podle LC VIII-X, s. 19 dne 29. srpna 1422 rezignoval na faru na Zderaze. Dále jej uvádí LC VII, s. 123 k r. 1426.

31 Srov. listinu RBMV V.1, č. 521, s. 239–240 z 11. listopadu 1395 a její královskou konfirmaci RBMV V.1, č. 525, s. 241 ze 30. ledna 1395.

32 O tomto jejich příbuzenském vztahu svědčí AČ XXXV, č. 16, s. 469: „In knyezyczkach post Gwanonem media tercia sexagena grossorum census domine Agnezcze de Bychor conthorali purgravii de Karlstyn. Relacio littere regie. Pro XXV sexagenis grossorum.“ Viz ibidem, č. 74, s. 41.

33 AČ XXXV, č. 5, s. 6: 3. říjen 1395.

od N. Bydžova),[34] Střezetice, odúmrť po Janovi řečeném Verdek (1399; 5 km severozápadně od Hradce Kr.),[35] Piletice připadnuvší králi po skonu Ješka z Mokrovous (1400; 1 km severovýchodně od Hradce Kr.),[36] Bukůvku po panu Benešovi (1400; ?),[37] Kněžice uprázdněné smrtí Mladka a Markéty (1401)[38] či rychtu v Bělé (1406),[39] již pan Aleš získal. Kromě toho mu Václav propůjčil také po smrti Přechově Holusy na Slánsku (1397; 4 km jihovýchodně od Slaného)[40] a plat třech kop na dvorci po Václavovi z Chrudimi v Libanicích (1416; 5 km východně od Chrudimi).[41]

Bratři se ovšem neangažovali pouze u dvorského soudu – Aleš i jako rozhodce,[42] avšak navázali určité vztahy také s důležitými církevními institucemi. Svědčí o tom ostatně předchozí listina – vždyť kupcem staroměstského domu byl břevnovský klášter. Ona koupě však není jediným dokladem vazeb na Břevnov. O dva roky dříve, r. 1393, totiž Aleš z Býchor získal směnou s pannou Anežkou držbu vsi Blšany, jež patřila právě Břevnovu; klášteru slíbil platit ve dvou termínech po dvou kopách grošů.[43] O pět let později ji opět směnil se svou paní Eliškou z Dolan.[44] Pozornost si opět zaslouží svědečné řady, které však Alešovým výraznějším kontaktům příliš nenasvědčují – jmenován je pouze jeho bratr Hereš spolu s Markvardem z Veltrub, sedícím nedaleko Býchor, a Koňatou ze Studence, resp. Herešem z Chvaletic, pánem na Býchorech. Ještě na počátku 15. století se Aleš objevuje mezi svědky na jednom prohlášení břevnovského konventu.[45]

---

34 AČ XXXV, č. 30, s. 22.

35 AČ XXXV, č. 48, s. 30–31; srov. také AČ XXXV, č. 15, s. 479.

36 AČ XXXV, č. 55, s. 34: r. 1400.

37 AČ XXXV, č. 57, s. 35.

38 AČ XXXV, č. 65, s. 38: 22. 12. 1401: „In villa Knyezicz Mlassco et Margaretha decessit. Litera proclamationis in Grecz Regine feria quinta post Thome apost. emanavit. Quorum bona et hereditates ad d. regem sunt legitime evoluta. Juxta: Alexo recepit pro Urssone et Otticone. De consensu Vrsonis domini regis ad mandatum inducta est domina Agnesca conthoralis Conssonis purgravii de Karlstejn, prout libro devolutorum plenius continetur."

39 ZbR, s. 60, c. 344 k 29. 6. 1401. Držbu rychty dokládá zápis ze *Soudních akt*, který zmiňuje dluh 7 ½ kopy, jež měl faráři Vachkovi z Vápna a Venkovi z Horek uhradit bělský rychtář Aleš, srov. AI V, č. 221, s. 57–58 k 6. březnu 1406.

40 AČ XXXV, č. 9, s. 440 k 23. prosinci 1397: „Literam proclamatoriam super dotalicio Procopius recepit dictus Sobyssyn camerarius Procopiii marchionis, et date sibi predicte hereditates et Alssoni de Bychora ad relacionem d. Procopi marchionis Morauie pro tunc capitanei regni Bohemie per litteram suo sigillo suo communitam." AČ XXXV, č. 4, s. 475: „In Holusiech post Przechonem, cui ius dothale habuit, Alssoni de Bichor. Relacio marchionis Procopii. Pro XXX sexagenis grossorum."

41 AČ XXXVI, č. 45, s. 852 k roku 1416: „In villa Libanicz post mortem Wenceslai de Chrudim tres sexagene grossorum census in curia arature taxati sunt Alssoni de Bichor ad omagium Wissegradense pleno iure."

42 AČ XXXI, s. 349 k 21. lednu 1418 zmiňuje Aleše jako jednoho z rozhodců spolu s novoměstským měšťanem Ondřejem řeč. Klubíčko.

43 RBMV V/1.1, č. 446, s. 203 ze 3. dubna 1393.

44 RBMV V/1.2, č. 629, s. 18–19 k 20. září 1398.

45 AI V, č. 60, s. 315–317 k 15. lednu 1407.

Kromě jistých vazeb na Břevnov jsou Hereš a Aleš jmenováni jako svědci i v emfyteutických listinách pro vsi sousedícího ovčárského újezdu strahovského kláštera.[46] Známe také zlomek listiny o prodeji nějakého blíže neurčeného majetku abatyši svatojiřského kláštera z r. 1408.[47]

Blízká centra svým „gravitačním" působením rovněž stahovala blízké drobné šlechtice. Jednak se různá jednání krajských sněmů a soudů odehrávala v blízké Kouřimi, jednak pojily Býchorské určité vazby i s nedalekým Kolínem. Kromě toho se objevovali i na jednáních krajského soudu v Hradci Králové. První známý předek Býchorských byl zřejmě kolínským rychtářem, na počátku 15. století zase oba bratři patřili k těm, kdo odpřisáhli, že městu odnepaměti patří ves Mnichovice, již město odkoupilo od sedleckého kláštera.[48] Okruh svědků je zajímavý ještě z toho důvodu, že svědky z blízkého okolí charakterizuje jako osoby sedící v městském správním okrsku.[49] Oproti Jezerským se však Býchorští v městské knize neobjevují.

VLADYKOVÉ Z BÝCHOR A JEJICH SOUSEDÉ Z ŘAD NIŽŠÍ ŠLECHTY

Několik záznamů ze zemských a dvorských desk nasvědčují rovněž úzkým kontaktům Býchorských s vladyky z blízkého okolí – ze sousedních Bělušic např. pocházela paní Anka, matka bratří Ješka, Hermana a Alberta z Býchor. Dolany, které ve svém přídomku uváděla paní Eliška, již sice leží poblíž Hradce Králové, tedy asi 40 km východně od Býchor, avšak původ paní Elišky zřejmě bude odpovědí na otázku, proč se pan Aleš tak angažoval právě na Hradecku. Kromě obtížně doložitelných příbuzenských svazků svědčí o vztazích s okolím i právní výpomoc při různých majetkových vypořádáních – např. s panem Herešem se setkáme na kupní smlouvě na jezeřanské majetky[50] nebo při prodeji dědiny Václava Šacha z Ohař.[51]

---

46 Srov. poznámku níže.

47 RTT I, s. 55 D 12 z prosince 1408: „Hersso de Bychor vendidit priorisse monasterii s. Anne in Praga […]"

48 CIM II, č. 825, s. 1093 k 21. červnu 1408.

49 CIM II, č. 825, s. 1093: […] tam rurenses quam villani, ab antiquis temporibus in districtu civitatis […] circumsedentes […]"

50 RTT II, s. 124–125 B 29 z 15. ledna 1416: „Michal de Gezerzan et de Bierunicz p. E. Ae., quod hereditatem suam in Bieruniczich, municionem, curiam araturae, […], 19 sexag. gr. census cum curiis rusticalibus, agris, pratis, siluis, piscinis et omni libertate ae, ac totum, quidquid ibi habuit, nichil sibi iuris reservando, exclusa dote Elsscze relicte olim Bernhardi de Bierunicz, videlicet 200 sexag. gr., quam habet in dictis 19 sexag. gr. census, quam non vendit, vendidit Jarossio de Librzie et suis heredibus pro 200 minus 10 sexag. gr. et fassus est, se easdem pecuniast, etc., et ei etc. condescendit. Disbrigare debet ipsemet vendens et cum eo Hersso de Bichor."

51 RTT I, s. 573 z 30. září 1397: „[…] et cum eo fideiussit Heress de Bichar […]"

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázku z knihy Víra a společnost v českých zemích pozdního středověku**.**
Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.